

Bibracte : drama in tschinch acts dad Arnold H. Schwengeler : traducziun in ladin puter da magiur Hermann Tanner-Samedan

Autor(en): **Schwengeler, Arnold H. / Tanner-Samedan, Hermann**

Objektyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **53 (1939)**

PDF erstellt am: **11.09.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-209234>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern. Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

Bibracte

Drama in tschinch acts dad Arnold H. Schwengeler
Traducziun in ladin puter da magiur Hermann Tanner-Samedan

Persunas:

Divico, ün vegl generel elvetic nöbel.

Togirix, sieu figl.

Orgetorix, ün dinast elvetic.

Viridomar, sieu figl.

Prittusa, sia figlia.

Veruclet }
Nammeius } governatuors dal Stedi elvetic.

Helico, ün marchadaunt.

Messor, ün farrer.

Nitiogenna, sia duonna.

Gannica, lur figlia.

Sammo }
Banira } guerriers elvetics.

Tetto, ün mess.

Guerriers elvetics, duonnas ed infaunts.

Cajus Julius Caesar, proconsul romaun i'l 58 a. G. C., guvernatur
in Gallia meridiunela.

Titus Labienus, ün lötenent generel romaun.

Mamilius, ün centur.

Uffiziels romauns e legiunaris.

Lös dal'acziun:

1. act: La colonia elvetica fortificheda da Tenedo (Zurzach).
2. act: La chesa d'Orgetorix ad Aventicum.
3. act: Il champ d'armeda dals Elvets sper Genevra.

4. act: Las otezzas da la chadagna dal Morvan in Gallia, poch dalöntschi da la cited da Bibracte.

5. act: Il champ da chars dals Elvets sper Bibracte.

Temp da l'acziun: ils ans 61—58 aunz la naschentscha da Gesu Crist.

(Dretta e schneistra dal public.)

I. ACT

(La sted da l'an 61 a. G. C., illa colonia da cunfin elvetic fortificheda da T e n e d o (Zurzach), sülla riva meridiunela dal Rain.

Ün plaz a l'ur dal lö. Da davaunt a schneistra, inua cha's rechatta ün puoz, vo obliquamaing vers il fuonz ün'ota bastiun cun palisada, interruiotta d'üna porta solida. Protets dal repar, sülla galaria dal quèl ün arriva cun s-chelas, s'adozan püssas chamanas, in prüma lingia la dmura dal farrer Messor; davaunt quella chamin e mazza.

No da la porta, our dal center dal plaun da fuonz, maina üna via largia tar la pumpusa chesa d'lain da Divico, dominand la vart dretta dal quedar.

Ill' alva d'üna clera damaun da sted as distingua tuot que be vagamaing; ma tuottüna as distacha dal tschêl cleramaing la figüra da l'Elvet B a n i r a chi ais da guardgia sülla bastiun.)

B a n i r a : Lo ard' ün fö! Güst' in fatscha, a l'otra riva dal Rain, illa foppa! Ün po distinguer la flamma be deblamaing pervi da l'agna e da la frus-chaglia chi suoglian la vista. Ma dalum cha faro pü cler, schi vzarons il füm . . . Que sun ils Suevs! Ils Suevs d'Ariovist! — Sammo! — Uej, Sammo! (Ün od' a susder.) Dormast già darcho?! — Be cha quels gnoms da merda at . . .

(L'Elvet s'alvainta da la galaria sülla quela el eira giaschanto.)

S a m m o : Silenzi! Nu'ls sdasder!

B a n i r a : A chi? Als gnoms?

S a m m o : Als Suevs. — E nu blastmer taunt. Que nu cumportan els.

B a n i r a : Ils Suevs?

S a m m o : Ils gnoms!

B a n i r a : Glivra cun quists sproposits! — Vi lo —

S a m m o : Eau nu vez ünguotta.

B a n i r a : Schi sfruscha't ils ögls! — Güst' in fatscha. —
Curius, uoss' ais que sparieu!

S a m m o : (fo 'na risatta.)

B a n i r a : Davous l'agna, a l'ur da la riva, ardaiv' ün fö.
Eau'l vzet cler e net —

S a m m o : T'hest insömgio?

B a n i r a : Eau at di: Vidvart il Rain, illa foppa! Ma—

S a m m o : Ma cur cha duos l'haun guardo, schi tieu fö ho
clappo temma e fügit. E pervia da que sbregiast immez la not —
(Ün chöd chaunta.)

B a n i r a : Kikerikii! Hahaha! Kikerikii! Ha —

(Sülla galaria cumpera il cumandant da la guardgia.)

V i r i d o m a r : Üna guardgia allegra!

B a n i r a : (tuossa, imbarazzo.)

S a m m o : Que faun ils murbigns da la giuventüna, signur!
Ün nu po al piglier in mel quetaunt.

V i r i d o m a r : Do que qualchosa da rapporter?

B a n i r a (voul discuorrer, ma)

S a m m o (pigliand il pled il prüm): Tuot ais quiet.

V i r i d o m a r : Pigliand our la guardgia!

S a m m o : Pigliand our la guardgia! Exactamaing, signur!
Pigliand our la guardgia!

V i r i d o m a r : Nus supprimains il post. Vus pudais ir!

B a n i r a (voul discuorrer.)

S a m m o : Tascha! Üngün nun at ho dumando ünguotta! —
El ho saimper la buoch' avierta!

V i r i d o m a r (ria): Tü poust ir, Banira!

B a n i r a : Schi, signur.

(V i r i d o m a r parta sur la galaria a schnestra. B a n i r a
vain gio per s-chela e vo vers la chesa da Divico. G a n n i c a
mütsch'our da la chamanna da Messor, al cuorra zieva luot luot
e'l cuerna ils ögls culs mauns.)

G a n n i c a : Ingiuvina chi cha que ais?

S a m m o : Uj, — ün gnom! Üna stria naira!

B a n i r a : Quelo sè eau pü bain! — Gannica . . . (El bütscha
la matta.)

S a m m o : Uossa vez eau il fō!

B a n i r a : Inua?

S a m m o (muossa cul daunt vi sül pêr): Cò! Hahahaha...

G a n n i c a : A te as stuess strer our la laungia!

S a m m o : Varguogna! Cu mê po uschè 'na bella matta dir chosas taunt speccatas!

G a n n i c a : Il bap!

(Il farrer M e s s o r vain our da sa chamanna, seguieu da N i t i o g e n n a . Intaunt aise dvanto cler di.)

M e s s o r : Nitiogenna, drizza da manger! (Fo tschegn a Banira): Voust manger cun nus, Banira?

B a n i r a : Eau'm pigl la liberted.

M e s s o r : Hest udieu, Nitiogenna? Liberted ho'l dit! Scu sch'el savess digià...

B a n i r a (agito): Che avess eau da savoir?

G a n n i c a : Nu'l tegner per nar, bap!

M e s s o r (ria.)

N i t i o g e n n a : Messor ho discurrieu her saira cun Divico —

M e s s o r : El at lascha liber. Pel di da nozzas at lasch'el liber!

B a n i r a (ün mumaint tuot inargieu, scu sch'el nu pudess chapir la nouva; ma dandettamaing do'l ün güvel, fo ün sagl d'algrezcha, clappa a G a n n i c a e la fo girer): Liber... Gannica... liber! (Güvla novamaing.) Messor, cu ais que pussibel...?!

M e s s o r : Eau d'he nempe chatto in ün bun mumaint il güst pled... Divico ho famagls avuonda — eir sainza te. E siand cha que ais ta furtüna, schi ho'l dit da schi.

Ebain, Banira, — cu't plescha queco: ün pur liber... ün egen tet... e muvel, champ e pro —?

B a n i r a (tuot stuorn): Pur liber... egna terra...

M e s s o r : Uschè ais que... güst' uschè! — Ma uossa: fè inavaunt, duonnas! Il vainter am sbarbuoglia, cha niaunch' üna rotscha da lufs nu savess bruncler meglder!

(G a n n i c a aintr' illa chamanna. N i t i o g e n n a pigl' ova al puoz. M e s s o r , assistieu da B a n i r a attizcha il fō da chöttels i'i chamin. T o g i r i x e V i r i d o m a r cumperan sülla galaria.)

T o g i r i x : Il servezzan nu'l permetta.

Viridomar: E tuottüna: Tü stuessast ir, Togirix! Duos voutas digià at ho'l fat clamer. Tü nu suos-chast fer spetter pü lönch ad Orgetorix. E Prittusa —

Togirix: Ta sour as pazchantaregia. Eir eau stögl avair pazienzcha. — Perche prema Orgetorix? Il cunfin ais imnatscho da Tenedo fin tals lejs, tuot la lingia dal Rain. Tieu bap cugnuoscha la situaziun taunt bain scu nus — ed am fo gnir ad Aventicum! Cu pudess eau ir davent da cò uschè lönch cha süll' otra riva ans imnatschan ils Suevs? Daspö eivnas spetta Ariovist cha perdans üna clappa. Scha nu vagliains fin a l'ultim, schi Tenedo ais pers.

Viridomar: Che temmast? Ils passagis sun bain occupos, ils guels impraticabels ed iminchün da nus ais sü'l post.

Togirix: Stand sü'l mieu, nu poss eau ster sün ün oter. Que füss ün bel mneder chi agiss otramaing. In prüm il dovair. Que imprendet eau da Divico.

Gannica (Ais sortida da la chamanna culla schoppa bugliainta e cun sduns da lain): La schopp' ais pronta. Gni e tschantè's!

(**Messor e Banira**, als quèls s'unit **Nitiogenna**, as sdrajan sü'l terrain.)

Sammo (suspira ch'ün l'oda dalöntschi.)

Nitiogenna (oz' il sguard vers el): And voust eir tü?

Sammo: Scha mieu stommi pudess tuot que cha mi' ögl vuless...!

Nitiogenna: Vegl furbaz! (Al fo tschegn da descender.) (Our da sa chesa vain il vegl generel da nöblia **Divico**.)

Gannica (chi l'ho vis il prüm): Bun di, signur!

(**Banira** vuol saglir in peis, ma **Divico** al fo tschegn da na.)

Divico: Il bun di a tuots! Bun di! Nu laschè's disturber! (El as tschainta sün ün baunch sper l'üsch.)

Togirix (a **Viridomar**): Ariovist as sfracharo auncha aint la testa. E ch'el saja pür ferm scu la buffera chi rumpa las tschimas chi nu's plejan — schi essans nus schlass scu'l god da muntagna, chi fo beffa da si' attach, scu laina verda, chi ho sas rischs illa foppezza da la terra. La terra, cha nus tgnains cun corp ed orma, ans tegna eir a nus. Ell' ans do forza.

Viridomar: Eau nu vuess metter a la prova mieu cura-schi adüna be a chesa. Eau vuess ir üna vouta dalöntschi our i'l muond, scu cha faivan auncha noss baps: scu Divico, chi ho plunto ils Romauns ad Agen e turnet a chesa cun gloria e butin . . .

Togirix: Il pü rich butin cha tü conquistast a l'ester ais be rüzcha in confrunt cun que cha la patria at regala. E tuot la gloria cha tü racogliast in ester pajais vela main cu üna pitschna buna ouvra, chi serv' a ta patria! Dumand' a mieu bap. El at dscharegia il medem . . . (El as ferma, muossa vers il center dal lö): Nu riva lo Helico?

Viridomar: Schi — que ais il cramer, ün hom chi ho vis il muond! El ais sto in Gallia, e perfin a Roma.

Togirix: A füss meglder ch'el mê nun avess vis quels pajais meridiunels.

Viridomar: O — que stu esser bel gio lo!

Togirix (squassa il cho, melcuntaint.)

(Per via ais arrivo cun ün mül chargio, circundo dad üna rotscha d'infants sbragialers, ch'el as sfadia invaunamaing da s-chatscher, il marchadaunt Helico. El as ferma tar la gruppa da Messor chi intaunt glivret da fer cruschina.)

Messor: Già uschè bod per via?

Helico: Noschs affers a Tenedo per quel chi porta qualchosa d'bun!

Sammo (ria.)

Helico: Nu rir, tü schumar! Tü est eir ün da quels chi mangian pü gugent glandas eschas cu üja dutscha! Schilafè da mieus mustazs, vus essas tuots testas da giabüsch!

(Tuot chi ria.)

Cò geschane in lur fouras, i'l fraid ed illa plövgia, as schintra-gian da's stordscher las arains ed haun apaina da maglier —

Banira: Uej, uej!

Helico: Schi — uej, uej! Que manag eir eau! Sch'ün savess almain aunch' incler: perche, a che scopo? Madinà: püra tuctaria e testardezza! Ed a l'istess temp —

Sammo: Cumainzast già darcho cun ta benedida Gallia?!

Helico: Gallia! Che sest tü da la Gallia?! Il tschè! Il sulagl!

Divico: Chi ais quel hom chi ho cò taunta baja?

Helico (inschnuieu): S-chüsè, signur, ch'eau nun Al salüdet! Eau sun il marchadaunt Helico.

Divico: Helico? — Da te he già udieu. Pera cha tü sajast ün bel bajaf.

Helico: Eau? Vus stuais as sbuglier. Eau sun be ün modest marchadaunt da clinöz in or bun, controllo ad Aventicum e da drogas e frütta dal mezdi: üja passa delicata, fics —

Divico: Nun est tü quel Helico chi gira per citeds e vschi-naunchas e chi impla las uraglias al pövel cun baderlöz ed invainta quaut bel cha que füss, scha que nu füss scu ch'id ais? Nun est tü Helico, chi quinta, so Dieu che, da la Gallia e chi imbruoglia las testas da la gliend cun sas parevlas ingiannaivlas?

Helico: Signur, eau.. eau lod ma marchanzia, scu cha fo minch'oter. E scha, qualche vouta vain dit a l'occasiun ün pled da la Gallia — dinuonder cha deriva ma marchanzia — schi, la fè da mieus mustazs, nun ais que managio mel! Scha Vus permettais, signur, vögl eau —

(**Helico** tschessa. Già durant sas ultimas proposiziuns as fet udir da dalöntschi canera creschainta; uossa s'oda distinctamaing clams chi s'approssman.)

S a m m o (ais saglieu in peis): Tadle!

(A tuna ün corn.)

Viridomar (fich dad ot): A las armas! Inimih! Inimih al flüm!

(Grand muvimaint. Ils infaunts scampan sbragind; ils homens cuorran tar la porta, inua cha's ramassan armos, gnies no da tuottas varts.)

Togirix: Avri la porta! Impedi il sbarchamaint!

(Cun ün sagl ais el — scu eir **Viridomar** — immez ils guerriers, chi as büttan our d'porta. Intaunt cha singuls retardaris seguan in prescha il grand mantun, as oda be pü deblamaing il fracasch da guerra. **Helico** ais resto stramieu sülla piazza vöda. **Divico** s'ho alvanto. **Nitigenna** e **Gannica**, a las quelas s'uneschan otras duonnas ed eir püss infaunts, haun ascendieu la bastiun, dinuonder ch'ad observan il cumbat.)

Gannica: Ses radels!

Üna duonna: Aunch' ün!

Ün'otra: E lo... e lo!

Nitiogenna: In tuot och radels!

Divico: Ils Suevs?

Gannica: Schi — Ariovist!

Divico: Che vezzast?

Gannica: Duos radels abordan . . . els sbarchan . . . vegnan
sü per la riva —

Las duonnas (daun giaps.)

Divico: Ed uossa?

Gannica: As uertan — Forza! Forza!

(Clams d'incuraschamaint, irritos, da las duonnas.)

Divico: Cu luottan els — ils Suevs?

Nitiogenna: Valurusamaing, signur . . . Valurusamaing!

Gannica: Ill' ova! Bütta'ls ill' ova, Togirix!

(Clams d'algrezcha.)

Üna duonna: Els stöglan ir inavous!

Nitiogenna: Uossa sun no ils oters! Trais radels —

Gannica: Quels nu rivan a bord! Vezzast — ?!

Üna duonna: Il curraint ais memma ferm. El tir' aint
immez.

Nitiogenna: Ma lo — sü lo!

(Clams agitos.)

Gannica: Viridomar! Fo atenziun, Viridomar!

Üna duonna: Guardè be! Guardè!

Ün' otra: Cu cha quel t'ils artschaiva!

Üna terza: Forza! Forza!

Nitiogenna: Ün cumbat inütil!

(Clams d'algrezcha.)

Helico: Cu sto que?

Gannica: Est aunch' adüna cò?! — Forza! Forza! Bravo,
Viridomar!

Nitiogenna: Els sguincheschan dapertuot!

Gannica: Victoria! Divico! Victoria!

Üna duonna: Forza! Forza!

Divico: Ais il cumbat decis?

Nitiogenna: Schi — el ais decis. Els fügen süls ra-
dels —

Gannica: Na pü bgers!

Üna duonna: Victoria! Victoria!

Nitio g e n n a : La riv' ais delibereda da l'inimih!

Helico : Vendschur! Vendschur! Nus avains triumfo!

(Giubilaziuns cuntinuas. Las duonnas cuorran a la porta, inua cha cumperan ils prüms guerriers chi tuornan, traunter els, mno da Banira, Messor, ferieu.)

Nitio g e n n a (al giand incunter): Tü est ferieu . . .?!

Messor : Na da bger!

Banira : Ün cuolp gio per la spedla.

Messor : Na melamaing.

Nitio g e n n a : Ve, lascha't fascher! Ve!

Helico : Suos-ch eau as offrir mieu balsam cunter plejas! Ün prezius süj medicinel, unic in si' effet salutifer.

Nitio g e n n a : Que saro qualchos' inandret!

Helico : Schilafè da mieus mustazs, at dia: Unic! El deriva d'üna plaunta rera dal mezdi, d'ün' erva s-chüra, chi fo miraculs —

Messor : Glivr' üna vouta!

Helico : Clet da glüna plaina ed in tuot ils buns segns.

Nitio g e n n a : Ma, vo . . .! Cò preferesch eau mieus remeidis da chesa —

Helico : Da chesa! Hahaha! Che mê po in quist pajais —

Togirix (avicino): Tascha, cramer! E vo per tieu fat!

Helico : Signur, vus m'impediss da fer mieus affers. Que ais cuntrari a güstia e ledscha!

Togirix (metta maun a la speda, ma la lasch' alura cruder. Cun rabgia): Güstia e ledscha! Che and so ün sfarfat da tieu gener!

Helico : Eau d'he pajo mas impostas!

(Rirs.)

Helico (sbragind): Impostas e taxas!

Togirix : Ed uossa?!

Helico : Schi, signur! Ed uossa d'he eau il d—

Togirix : Nu pronunzcher aunch' üna vout' il pled! El pu-
dess gnir as-cher scu tieus affers. Tü est ün trist utschè, Helico:
Nus cumbattains — e tü fest affers. Nus ris-chains la vita — e tü
fest affers. Affers cun nos saung. Vairamaing: ün stuess at s-cha-
tscher cun chauns our da quist pajais, chi at plescha uschè poch!
Nosch, dist cha'l pajais saja? Per glied da ta sort ais el auncha
bger memma bun. — Vo, ubain ch'eau at fatsch chammettas!

Helico (as sgoba, e's retira).

(In quist mumaint cuorran in scena, no da la dretta, ün pèr infaunts, seguieus da spess da Tetto, il mess.)

Tetto: Inua chat eau a Divico?

(La fuolla as sparta. Divico s'avaunza.)

Divico: Che portast?

Tetto: Novell'urgenta dad Aventicum. Ün scrit dal president da stedi a Divico, da fer a savair a tuot il distret dal nord.

Divico: Do no!

(Tetto al surdo ün rotul, cha Divico evra. Silenzi d'attaisa dominescha il plaz. Divico legia — tuoch' il frunt — fixa darcho il scrit, scu sch'el nun avess vis inandret — guard' intuorn launta-maing, in retschercha, fin cha sieu ögl inscuntra a quel da Togirix.)

Togirix: Bap — che aise success?

Divico (prova invaun da discuorrer.)

Togirix (pisserus): Bap, lascha 'm ler!

Divico (s'incuraschind, e cun vusch ferma e distincta): Ad ais bannida üna radunanza publica ad Aventicum per decider d'üna proposta dal dinast Orgetorix. Cha vöglians abanduner l'Elvezia e tschercher novas abitaziuns in Gallia...

(Il rotul al croud' our d'maun a terra. Ün stramaint profund e taciturn surprena la fuolla.)

Helico (as drizza tais. Triumfand): Gallia! — In Gallia!

Togirix (iritto): Vo a't fer arder! — Uschinà at muoss' eau ad ir!

Helico: Eau ced a la violenza.

(As volva per ir.)

Togirix: Helico!

Helico: Che vulais auncha?

Togirix: Nus, Helico, nu cedins ad üngüna violenza. Ne a l'inimih extern ne a quel intern. Nus savains a'ns doster da l'ün scu da l'oter. Que poust ir a dir a tuot quels chi pensan scu tü!

Helico: Alura stögl eau dir que a bgers.

(El sparescha cun ün sagl illa fuolla chi sbregia d'indegnaziun.)

(La tenda crouda.)

II. ACT

(Ün zievamezdi, pochas eivnas pü tard. Ün portic in chesa d'Orgetorix ad Aventicum. Ün aintra tres ün grand üsch in fuonz, tar il quêl mainan sü da la via ün pêr s-chelins. Illa paraid posteriura püssas fnestras aviertas. A schnestra ün üsch permetta l'access in gebens interns, scu ün oter davaunt a dretta, tal quêl ün arriva sü per üna s-cheletta, ota be poch's pass, munida d'üna saiv.

Sün quista s-chela sto Prittusa, ed immez il cortil, inua cha's rechatta üna granda maisa cun chadregias e s-chabels, sto Helico.)

Helico: Que nu düraregia pü lönch. — Eau spet.

Prittusa: Que lo poust fer eir davaunt chesa.

Helico: Na. Vos bap giavüscha —

Prittusa: Orgetorix nu giavüscha. El cumanda!

Helico: Schi vögl eau dir: El ho cumando ch' eau 'l spetta cò in chesa, inua cha na mincha svarlass nu 'm vezza. Perche sap-chas: Nus avains da discuter bgeras secretezzas...

Prittusa: A, propi?

Helico: Eau tuorn damaun in Gallia — —

Prittusa: A, schi?

Helico: Nun inclegiais? — In Gallia!

Prittusa: Ebain...

Helico: In mischiun speziela.

Prittusa: Che cha tü dist!

Helico: Oo — vos bap so druver pü cu mê ün hom sabi, fido, e chi so taschair!

Prittusa: Ed ün da quists füssast tü?

Helico (fo tschegn affirmativ, surriand, sbassa la vusch): Ma, nischi: Que sun chosas auncha fich discretas ch' ün nu suoscha dir ad ota vusch... Eau las quint eir be a vus, Prittusa!

Prittusa: Propi?

Helico: Eau füss bain nar, scha fess otramaing!

Prittusa: Cò hest radschun. — Quint' inavaunt!

Helico: Da...?

Prittusa: Schi!

Helico: Per dir la vardet, m'ais que —

Prittusa: Che?

Helico: — rigurusamaing proibieu... Ma vus essas sa figlia...

Prittusa: Ma natürelmaing!

Helico: ... ed a la fin dals quints po üna test' avierta cumbiner asvess da tuottas sorts. — Udì dimena: As algurdais auncha, cur cha vos bap ais sto in Gallia?

Prittusa: Avaunt ün an?

Helico: Incirca. Quella vouta cumanzet il gö. In prüma inapparentamaing e be scu tucho per cas, ma saimper s'inchaminand vers il böt zuppo ed as derasand cuntinuamaing — scu 'na buorla d'naiv chi roudla gio dal piz e chi in ün vair e na vair dvainta lavina ch'üngün nu ferma e chi sün sa via sdrappa cun ella tuot... Al cumanzamaint sto Orgetorix, ed in sa testa nascha il proget, chi vo uossa plaunet incunter a la realisaziun: Que do duos schlattas, in Gallia, ambas duos pussauntas scu nus, il pövel dals Heduauns e quel dals Sequans. Orgetorix ais sto tar tuots duos... e cur ch'el turnet a chesa, ad Aventicum, schi nu gnit el sulet.

Prittusa: Mieu quino Dumnorix? —

Helico: Tuot güst! Dumnorix, il dinast dals Heduauns! Dumnorix, chi dumandet accò vossa sour e la mnet in Gallia scu muglier. — El avet dapü furtüna cu 'l seguond aspirant chi gnit bod i'l istess temp, il figl dal raig our dal pajais dals Sequans —

Prittusa: Il giuven Casticus...

Helico: S'inaccordschais da qualchosa? — Üna da las figlias al Heduaun, l'otra al Sequan: Elvets, Heduauns, Sequans... ün sör, duos dschenders, e davous iminchün da quists trais ün pövel inter: Quecò ais dapü cu be ün' uniun da famiglias... que ais —

Prittusa: L'imperi keltic —

Helico: Scha na l'imperi, schi tuottüna sia fundamainta. — E scha politica ed amur nu füssan duos, schi, chi so: la tenera plauntina pudess già esser creschida sü in uorden! Schilafè da mieus mustazs: Vus avais fat ün bel strich tres il famus quint da vos bap. El nu saregia güsta sto memma cuntaint in udind cha vus as avais impromissa davous sas arains a Togirix!

Prittusa: Na davous sas arains. El eira in Gallia. Dal rest ais que mieu bun dret.

Helico: Per se stess ais que vos dret! Chi vuless mê con-
tester que? Be cha...

Prittusa: Schi che?

Helico: Be cha — cun vossa permischiun —: ün nu
dvainta regina mincha di, e Casticus —

Prittusa: Eau nu vögl savair novas dad el.

Helico: El ho aunch' adüna sprauza cha vus müdas
ideja...

Prittusa: Na.

Helico: Forsa cha quella sprauza ho eir — vos bap...

Prittusa: Cò't sbagliast.

Helico: Que stuais savair vus. — Be, admiss cha vus as
sbagliessas...

Prittusa: Eau am a Togirix.

Helico: Ma scha'ls interess da la politica —, s'inclegia
quels bain ponderos e chi servan a la generalited — dumandan cha
fatschas ün pitschen sacrifici, cha schnoudas voss' imprumischiun—

Prittusa: Mê pü.

Helico: Ma, e scha —

Prittusa: Mê — Ed in se: Che t'importa que a te?

Helico: S-chüsè...

Prittusa: Disfer ma müsted!

Helico: Pardunè'm! Üna tuct' ideja! — Eau d'he eir be
menziuno la chosa, perche cha finelmaing uschè ün trun da re-
gina... e siand cha'l reginam dals Kelts —

(Ramadam luntan e da bgeras vuschs. Helico cuorr' a la
fnestra.) Uoss' ho discurrieu Divico. — Ooo!

Prittusa: Che do que?

Helico: Orgetorix dumand' aunch' üna vout' il pled. Eau
stuess tuottüna...

(El as volva vers la sortida. I'l istess mumaint saglia Viri-
domar sü per s-chela.)

Viridomar: Prittusa — —

(El vezza il cramer ed as retegna. Helico as complemen-
tescha speravi d' el our dad üsch.)

Prittusa: Il bap l'ho tramiss.

Viridomar (fo tschegn d'incletta): Hoz giaro mischiun
importante in Gallia!

P r i t t u s a : Cu sto que tal Cumön grand?

V i r i d o m a r : Il pövel ais scu ün sem d'aviöls chi vuol svuler.

(Ün oda il sbragizi entusiastic da la massa.)

Cò nun s'arriva a fermer pü ad üngün. Il vandscheder dal di ais Orgetorix.

(Darcho la canera dal pövel. P r i t t u s a as posta sün fnestra, dasper a Viridomar.)

Cu cha l'applaudeschan! — E sbalzan las spedas! Il bap als ho in mauns scu üna pasta. El la splattütscha, scu cha que al ple-scha. Orgetorix ais ün inchantadur, niaunch' ils preirs nu la saun uschè lungia scu el. Cur ch'el at explichà qualchosa — e scha que füss qualchosa chi mê nu t'avess parieu pussibel —, schi est bain-bod clappo scu in üna rait: tü nu poust pü fügen e stust crajer che mê ch'el at quinta.

T o g i r i x (ais entro i'l portic): E scha tü nu voust crajer, schi che müda que! — El avaro sa volunted. La fuolla al segua tuot orvanteda. Ch'el la maina bain u mel — ell' al cuorra zieva.

V i r i d o m a r : Tü nu suos-chast dubiter dad el. El vuol il bain dal pövel —

T o g i r i x : U'l sieu!

V i r i d o m a r : Togirix!

T o g i r i x : Schi, schi — el ais tieus bap ...

P r i t t u s a : E'l mieu.

T o g i r i x : E'l tieu. — Eau vules pudair üna vouta schman-cher que e sbragir our cun veemenza que chi m'arda sülla laungia! Eau nu poss pü vaira que chi succeda cò: cu cha nus fains ir, a la ligera, sainza bsögn, il bain cha possedains, per ün sömme — per sieu sömme!

V i r i d o m a r : Ais que dimena ün delict, sch'ün hom gia-vüscha grandezza a sieu pövel? Ascensiun e pussaunza? Bainster e furtüna?

T o g i r i x : Nus nu sarons mê ed inüngür pü furtünos cu cò. Perche baratter il terrain chi ans porta sgürs ed ans nudrescha; s-chamger cun üna via, da la quela niaunch' ün nu so dir, sch'a sieu term nu'ns aspetta ün precipizi? ün abiss, i'l quèl stuess ir a schmerdscher tuot que chi'ns ais taunt cher!

Viridomar: Pessimist!

Togirix: Ils progets da tieus bap ans chatschan our in ün muond ester, pericliteschan pövel e stedi. Els faun da nus ballas da gö da forzas incuntschaintas —

Viridomar: Els ans mainan our da quaista stretta, inua cha minchün as sfruscha vi da l'oter... inua ch'a minch' audacited vain missa suot la s-charpa, perche cha nun ais lö per üngün, ne per ris-cher ne per guadagner —

Togirix: Nus stuessans ans cuntanter cun que cha posedains. Na dumander dapü cu que chi'ns tuocha. E scha l'Elvezia voul mê crescher, schi ch'ella cresch' in ot, sü vers las stailas!

Viridomar (tira las spedlas): A te nu's riva da persvader. (Vo tar la s-chela a dretta.)

Togirix: Na.

Viridomar: Ebain: il pövel decidaregia.

Togirix: Schi, il pövel...

(Viridomar parta.)

Prittusa: A la fin! — Tü füttast absaint uschè lönch.

Togirix: Hest gieu taunta brama da me?

Prittusa: O, mieu cher...

Togirix (l'abratscha): Ils temps cha vivains sun severs e crudels. Cumbat e guerra, inua cha tü guardast, ed innatscha cuntinua. Chi chi nun as defenda e nu's mantegna di per di, ais pers. Nus nu vagliains als cunfins be per divertimaint, ün dür stuair ans sforza lotiers.

Prittusa: Eau sè bain... eau sè.

Togirix: E nun am pigliast ünguott' in mel?

Prittusa: Da'l pudair am vargugnessa!

(Els as bütschan.)

Cu cha tü est ferm! — In ta bratscha sun eau tuot da chesa... Eau vuless adüna rester uschè in ta bratscha... Nu'm lascher pü suletta!

Togirix: Bütscha'm...

Prittusa: Piglia'm cun te... Fo da me ta duonna e piglia'm cun te! Lascha'm ster tar te... be tar te!

Togirix: Schi, eau't pigl cun me! Sün che mê auncha spetter —

(El s'interrumpa. Il fracasch da la radunanza publica vain aint da fnestra cun veemenza. La tschera da Togirix s'ins-chüra):

Che disch tieus bap?

P r i t t u s a : Che managiast?

T o g i r i x : Dscharo'l da schi?

P r i t t u s a : Dubiteschast forsa?

T o g i r i x : Na, na... Be, ch'uossa sun avaunt maun tauntas chosas tar la quelas sas idejas e las mias divergeschan, ch'eau qualche voutas — Ah, que nun ho ne peis ne mauns!

P r i t t u s a : Sgür na, mieu cher!

T o g i r i x : Na, na, eau nu tem ünguotta.

P r i t t u s a : Eau rest per adüna da ta vart...

T o g i r i x : Per adüna?

P r i t t u s a : Per adüna!

(Ün oda be il fled dals duos. Ma tres la quaidezza penetra uossa üna vusch luntauna chi discuorra plaun e cler.)

T o g i r i x (as sculozza, cuorra tar la fnestra, sbregia): A vuschan!

(As precipitescha vers la sortida.)

P r i t t u s a : Che voust fer?

T o g i r i x (scu tuot in ün dandet paraliso): Schi — che mê... che mê auncha...?

(Sbragind): A vuschan!

(El dundagia vers ün s-chabè sper l'üsch, sül quèl el as lascha cruder.)

P r i t t u s a : Togirix! — Togirix!

(El dschema.)

(Ella s'inschnuoglia dasper el):

(T o g i r i x la guarda sainza pled, cun fatscha conturbleda, — intaunt cha uossa suot las fnestras la giubilaziun dal pövel prorumpa cun pussaunza e cha'ls clams entusiastics dad: «Orgetorix! Viva Orgetorix! Ch'el viva!» s'approssman.)

(Convulsivmaing squitscha T o g i r i x ils mauns da P r i t t u s a , uschè cha 'la do ün sbreg da dular. El nu bada que. El

taidla las exclamaziuns da la massa chi'l challan scu giaschledas e sieus levs fuorman ticitamaing il nom da quel chi arriva uossa in chesa sia.)

Orgetorix (as ferma ün mumaint sün porta, salüdand inavous cul maun uzo. Alura aintra'l decisamaing e svelt immez l'ambiain, tira profuondamaing il fled, surria, as bütt' in üna chadregia e serr' ils ögls. El nun ho remarcho ne a Togirix ne a Prittusa.)

(Il ramadam davaunt chesa chala. Orgetorix oz' il cho): Prittusa!

Prittusa: Schi, bap?

Orgetorix (sainz' as volver): Helico, ais el già sto cò?

Prittusa: Schi, bap.

Orgetorix: Hest discurrieu cun el?

Prittusa: Schi, bap.

Orgetorix: E?

Prittusa (sculozzeda: Cu — bap?!

Orgetorix: Respuonda!

Prittusa (surtrattand): Ais el gnieu sün tieus uordens...?

(Orgetorix tascha.)

L'hest tü tramiss, bap?!

Togirix (as ho alvanto): Che t'intimidesch' uschè, Prittusa?

Orgetorix (sagl' in peis): Aaa, Togirix! Ün rer giast ad Aventicum.

Togirix: Bain vaira.

Orgetorix: Que saregia otramaing da quinder inavaunt... u na?

Togirix: Scha la furtüna voul —

Orgetorix: Eau manag: Scha nus vulains...

(El fo ün pêr pass, alura):

Prittusa, porta ün magöl vin!

Prittusa: Schi, bap.

(Part' a schnestra.)

Togirix: Perche la spedeschast?

Orgetorix: Eau vuless savair cu cha stun cun te... Tü appartegnast a quels chi cumbattettan mieu proget — fin l'ultim. Il pövel ho decis cunter vus. Nus giarons in Gallia.

Togirix: Tü discuorrast da l'avegnir cun taunta sgürezza, scu scha'l füss ün cudesch, i'l quël tü hest inscrit tieus giavüschs! — Ma que chi vain ais zuppo. — Üngün nu cugnuoscha l'avegnir.

Orgetorix: Cugnuoscher? — Eau fuorm l'avegnir.

Eau d'he bütto ouravaunt mia volunted scu üna launtscha vers il böt. Eau vez il böt e vez la launtscha chi svoula davaunt me vi dal tschêl.

Nus giarons in Gallia. Que ais decis.

Togirix: La vusch dal pövel ais ledscha...

Orgetorix: Tü at suottamettast a la decisiun?

Togirix: Schi — uschè lönch ch'ella vela —

Orgetorix: Che dist?

Togirix: Tü hest surprais la massa e guadagno la prüma battaglia. Ma eau speresch cha la ledscha dad hoz nu saregia eir la ledscha da damaun!

Orgetorix (fraidamaing): Eau crajaiva cha tü savessast incler megl ti' avantag. Tü noudast cunter il flüm. Tü't sfadiast per ünguotta.

Togirix: Tü nun hest auncha raggiunt il böt, Orgetorix!

Orgetorix: Niaunch' ün pled pü, scha tü fest cas da mia amicizcha!

Togirix: Tü voust m'imnatscher?! —

Orgetorix: Per l'ultima vouta: Eau t'admonesch —

Prittusa (da schnestra): Per l'amur da Dieu, che ais arr —

Orgetorix: Üna pitschna differenza d'opiniun — Togirix renünzchescha da dvanter mieu dschender.

Togirix: Quista beff' am squintarost!

Orgetorix: Renda'l l'anè, Prittusa!

Prittusa (automaticamaing): Schi, ba —

(fermamaing): Na, bap!

Orgetorix (lasch' apaina inaccordscher ün stramizi e la fixa tacitamaing. Qualchosa da coercitiv stu emaner dad el, siand cha Prittusa sbass' ils ögls e cumainz' a trembler...)

Fo que cha't di!

Prittusa (fixa sieu maun e da cò si' ögl viagia da la fatscha düra da sieus bap sün quella da l'amo, inua ch'el as ferma. In ün

pêr sagls ais ella tar T o g i r i x chi la braunca. Ed uossa respuonda Prittusa tranquilmaing):

Na. — Na!

Orgetorix: Ve no cò!

Prittusa (squass' il cho.)

Togirix: Ella nu vain!

Orgetorix: Tascha, tü —

(sülla s-chela a dretta cumpera):

Viridomar: Bap, ils dinasts sun davaunt chesa!

Orgetorix (nu taidla): Quaunt lönch d'he eau auncha da spetter —? Quaunt lönch auncha, Prittusa?!

(Togirix e Prittusa vaun a schnestra tar l'üsch. Orgetorix voul ir zieva, cò al retegna emfaticamaing Viridomar pel bratsch):

Bap, ils dinasts sun cò!

Orgetorix: Cha tuots am — —

(I'l portic aintran Divico, Veruclet, Nammeius ed ün pêr oters nöbels Elvets. Orgetorix redscha si' agitaziun ed als vo incunter):

Bainvgnieus, mieus signuors! Cha's tschaintan, per plaschair!

(Togirix e Prittusa partan.)

Veruclet: Hoz nu's vain a fled!

Orgetorix: Eau nu'ls retegn per lönch.

Veruclet: Que chi stu esser, stu.

(Ün servitur ais arrivo cun ün buchel d'vin e'l spordscha al pü prossem in peis, a Nammeius.)

Nammeius: Ais que permiss?

Orgetorix: Per plaschair.

Nammeius: Ün vin chi's lascha baiver!

Orgetorix: Vin da Gallia.

Veruclet: Da Gallia?

(Eir el baiva, schloppa culla laungia):

Miraculus!

(El fo passer il buchel. Ils dinasts s'haun intaunt tschantos; be Orgetorix ais resto in peis.)

Orgetorix: Uossa pudains nus cumanzer.

(Veruclet s'adoza, tira la speda e la metta sün maisa davaunt el. Il murmurar i'l ambiaint tschessa.)

V e r u c l e t : Ün cussagl dals dinasts ais sto dumando e collocho seguond statüt e dret. Ad ais gnieu ordino da's render in chesa Orgetorix zieva'l Cumön grand. Il cussagl ais cumplet. Il pled ho Orgetorix. (El as tschainta.)

O r g e t o r i x : Dinasts elvetics! Il di d'hoz maina la sort da nos pövel in üna nouva e furtüneda via. El ans cussalva d'ün prieve ch'avains recugnuschieu güst' aunch' a temp, per al fer frunt cun perspicacited e resolutezza. Stedi e liberted sun imnatschos scu mê fin cò. I'l oriaint ed i'l nord as rechatta Ariovist. Bod al resen-tirons nus eir i'l occidaint, inua cha sieus Suevs avaunzan cuntinue-damaing lung las otezzas dal Giura vers mezdi. Ed üna vouta cha que ais taunt inavaunt, schi essans trunchos da tuot agüd e totel-maing circundos da l'inimih. Perche cugio sper Genevra spetta l'armeda dals Romauns. Ed Els saun, sün che ch'ella spetta!

V e r u c l e t : Roma vuol la sclavitüd da tuot ils Kelts!

D i v i c o : Roma vuless que dad ans innò. Ma vulair ais üna e pudair ais l'otra. Roma s'inchüraro bain da'ns attacher!

O r g e t o r i x : Da memma bgers inimihs neir il pü brev nu po's doster. Il meglder s-chüd ais ün amih a sieu flaunch. Perque giains in Gallia, aunz ch'ün ans ingombra l'üsch! Perque üna Lia dals Kelts chi po fer frunt a minch' attach!

(Applaus.)

D i v i c o : Eau nu m'he mê fido sün l'agüd dad oters. Ün pövel, chi nun ais pü ferm avuonda per proteger asvess sieu territori vitel, stu succomber.

O r g e t o r i x : Nus nu perirons, ma ascendarons bgeranzi a las otezzas da la pussaunza e dvantarons pü grands cu mê!

D i v i c o : Uschè spereschast t ü. Ma la sprauza ais ün vent chi ingiana...

V e r u c l e t : In quaist regard nu tem eau ünguotta.

N a m m e i u s : Nus prepararons tuot a fuonz.

V e r u c l e t : Ad avains temp avuonda... e nus avains — ad Orgetorix!

(Applaus.)

Eau propuon da metter la direcziun da quaist' impraisa in sieus mauns.

(Approvaziun energica.)

Orgetorix: Eau' Ls ingrazch per Lur confidenza. Eau accept la chargia.

Veruclet: Viva Orgetorix!

(Clams entusiastics. Ils dinasts s'ozan. Eir

Divico as ho alvanto e disch illa calma chi tuorna):

Tü hest attrat a te il timun, Orgetorix. Tü hest surpiglio üna greiva respunsabilitèd. Resta sülla via dretta e bada cha nu fatschans nevrutta!

(El vo vers la sortida. Orgetorix guard' a terra cun buocha rabgianteda. A regna ün silenzi penibel. Finelmaing):

Veruclet (piglia sa speda e squitsch' our cun asprezza): Auncha qualchosa?

(El remetta sa sped' in taja e guard' a schlinch e timidamaing vi sün Orgetorix. Suot vusch, oppress):

Gni!

Nammeius (medemmamaing): Gni!

(Ils dinasts abandunan il portic. Viridomar, chi fin cò eira sto da la vart, s'avaunza. Orgetorix oza la testa. Si' ögl ais singulermaing vöd.)

Viridomar: Dess eau uossa clamer a Helico, bap?

Orgetorix (absaint): Che dist?

Viridomar: Scha'l marchadaunt dess uossa —?

Orgetorix (affirma cul cho, convulsivamaing. E già as sglischa Helico aint dad üsch.)

Helico: Preschaint, signur...

Orgetorix (fo ün muvimaint scu per squasser gio ün pais... al guarda tais in fatscha. Si' ögl s'inflamma):

Que do lavur, Helico!

Helico (tuot ardaint): In Gallia?!

Orgetorix (prorumpand brüscamaing): Schi — in Gallia!

(La tenda crouda)

III. ACT

(In prümavaira da l'an 58 a. G. C.; ün aunzmezdi fras-ch, cun üna taila da tschiera cha'l sulagl penetra be a stainta.

Il champ dals Elvets sper Genevra: ün lö traunter vgnida e partenza, naschieu her e chi nun existaro pü damaun. Davaunt üna confusiun da chars da dmura e da tendas, cun giassas strettas, ais üna piazza libra. A dretta, sün üna ligera prominenz dal terrain, ais la tenda s-chüra dad Orgetorix; davaunt quista, sün ota latta il signel da guerra dal dinast: la testa d'ün unicorn, pittüro in alv sün üna bindera naira.

Sün piazza püss Elvets in conversaziun agiteda; traunter els Orgetorix, Togirix, Viridomar, Nammeius e Veruclet.)

Viridomar: Uossa minchün stu s'inavair: Cesar ans ho badantos cun bels plets!

Nammeius: Nus vulavans gnir perüna cun el... ans avrir la via cun trattativas amicablas —

Viridomar: La bunted ais la speda muotta dals tamberls!

Orgetorix: Quintè ün zieva l'oter! — Che disch il Romaun?

Viridomar: Da na, disch el, da na!

Togirix: Quista resposta ans eira sgüra da prüm innò!

Orgetorix: Discuorra tü, Veruclet!

Veruclet: Mieus signuors! — La megladra via per la Gallia main' a mezdi dal Giura tres la Provinza romauna. Perque decidettans da raduner tuot il pövel in vicinanza da Genevra — e dit e fat. Ma cur cha cumparittans accò — avaint duos eivnas —, schi la punt sur il Rodan eira demolida e sün l'otra riva staid' il proconsul Julius Cesar chi'ns impediva da passer. Nus al ruvains da'ns lascher passer tres sieu domini. Cha que saja be ün töch e cha nus mantgnirons la pêsch.

Togirix: E che ho'l respost?

Veruclet: Da turner pü tard. Cha que stögl' esser pondero. Intaunt —

Viridomar: Intaunt ho'l transfurmo la riva dal Rodan insü ed ingio in üna fortezza, rinfurzo la guarnischun — —

Nammeius: Nus stuettans respecter il temp da reflexiun —

Viridomar: El ans ho ingianos!

Orgetorix: Cu tuna la resposta?

Veruclet: Cur cha navigettans vi hoz in damaun — scu perincret — ans fet il Romaun il prüm spetter üna brava pezza, e cur ch'el cumparit finelmaing — —

(El fo ün gest dad abandon.)

Viridomar: Eau d'he adüna dit: Tuot il discuorrer e parler a Genevra nun ho üngün scopo. Cun baderler nun as riv' al böt. Que voul acziuns e na plets!

Orgetorix: La resposta da Cesar?

Nammeius: El dschet: «Restè dadains voss cunfins, inua cha tuchais!»

(Viridomaria sdegnusamaing.)

«Inchürè's da leser la pèsch! Vus savessas gnir a s'arüvler.»

Orgetorix: Ed alura?

Nammeius: Ünguott'oter.

Viridomar: Schi, schi, cò eiras a fin cun vos latin!

Togirix: Uossa tuot ais a fin...

Orgetorix: Già darcho scuraschieu?!

Togirix: Tü nu poust m'offender, Orgetorix!

Orgetorix: Leders d'infants haun la pel grossa!

Togirix: Eau nun t'he piglio davent a Prittusa. Tü svesch l'hest persa, cur cha tü vulettast la vender in Gallia — l'egen infant! Chi so, che tuot cha tü vendessast auncha in ta favur... forse perfin il pövel!

(Intergecziuns agitedas.)

Leder! Quist pled tuna mel illa buocha da quel chi ho privo da tuot a millis e millis, dal champ chi'ls daiva il paun... dal tet, suot il quèl els dmuraivan... da la patria, ch'els amaivan! — Dudesch citeds e quatterschient vschinaunchas ho ars tia demenza, chi ho fat our da l'Elvezia ün desert, scu cha mê nun and füt... Ed uossa, Orgetorix? Ed uossa? — Uossa stainsa sül sögl... Davous nus boas e davaunt nus ünguotta!

Orgetorix: Ünguotta? — Schi, ünguotta per quel chi esistescha e perd' il curaschi. Ma quel chi ama la vita, chi'ns aspetta scu üna coppa d'vin incuntschaint e mê bavieu — quel chi ama quista vita, ris-ch' il fö stip dal prieveil — a quel uossa tuot chi fo

tschegn d'invid! Que ch'el abandunet lo davous se, al tuorna in dobel e tripel, lo, in Gallia.

Togirix: Nus nun essans in Gallia.

Orgetorix: E chi chi drouv' adüna be sa laungia impè dal puogn decis, nu saro neir mê allò.

(Sieu sguard examinatori gira i'l circol. Ziev' ün cuort silenzi dumanda intschertamaing):

Veruclet: Attacher?

Orgetorix: Schi.

Viridomar: Attachainsa!

Nammeius: Suravi il flüm? — Impussibel.

Togirix: Attacher significha guerra.

Nammeius: Nus nu vulains üngüna guerra cun Roma.

Orgetorix: Tuot güst. Nus vulettans la pèsch. Pèsch a tuot predsch. — Ma Cesar ho refüso nos maun... prepara, intaunt cha nus perdains il meglder temp... ans ingombra la via cun forza... Chi and dubitesch' auncha: Cesar spredscha nossa pèsch. Cesar vuol la guerra. Perche uschigliö ans füss el d'impach? Per che uschigliö impedesch' el nossa paschaivla marcha? Davent cun el!

Viridomar: Attachainsa!

(Clams d'acconsentimaint.)

Nammeius: Nus nun avettans mê l'intenziun da fer guerra. Nus stuessans —

Orgetorix: Che stuessans nus? — Spetter auncha pü lönch, infin cha Cesar ans assaglia da not? Irrumpa in nossas tendas ed in noss chars? Mordragia duonnas ed infaunts? — Spetter auncha pü lönch, che?!

Veruclet: Chi chi do il prüm, ho l'avantag. Attachainsa!

Viridomar: Attachainsa! — Sü! Sü!

Bgerasvuchs: Sü! A nus!

Viridomar: Sü! Sü!

Ils clams (creschan scu l'ova d'ün torrent zieva la plövgia):
A nus! Al cumbat!

Togirix (cun maxima forza): Elvets! Fè güdizi!

Orgetorix (tira la speda): Hohoho!

La fuolla (sbrügind): A nus! Inavaunt! A nus!

(Da tuot las varts accuorran umauns; dapertuot glüschan armas. Il clam da guerra as standschainta in ün creschaint sbragizi.

Togirix e Nammeius provan invaunamaing da retegner il pövel — irresistibelmaing fluescha la massa a schnestra.)

(Sülla piazza restan inavous be Togirix ed Orgetorix.)

Togirix: A cuorran a la mort...

Orgetorix: Ans faun la punt vi da l'otra vart. Invi, aint i'l nouv pajais! Ed eir scha desch, scha tschient croudan — che importa que! Els mouran pel pövel.

Togirix: Da murir ais l'ultim ch'ün po fer pel pövel. Ma que cha nus fains ais nosch e vil e cunter il pövel. Quetaunt stuess cuschidrer chi chi dumanda il sacrifici da saung e vita!

Orgetorix (oza las spedlas e's pina per partir.)

Togirix: Scha tü nun est ün nar, schi est ün delinquent. U tuots duos.

(Parta a schnestra.)

Orgetorix (surria beffagiand e prepotentamaing. Cun ün stumpel chatsch'el la speda illa taja ed aintr' in sa tenda.)

(Ün mumaint il palc resta vöd. Alura s'approssma Sammo dal fuonz cun pass stanglanto, seguieu da la famiglia da Messor cun sach e fagot, ouravaunt Banira e Gannica, chi tegn' in bratsch ün poppin; alura Messor cun ün charret, ed a la fin Nitiogenna.)

Sammo: A la fin üna piazza libra!

Gannica: As suos-charegia puser, cò, immez il champ?

Banira: A nun ais intuorn üngün chi scumanda, dimena fatsch eau que chi'm plescha.

Sammo: Stupenda tschauntscha! Ün vair pled da guerrier!

Messor: Ad essans marchos tuotta not... Eau resaint quaista marcha fin aint ill' ossa!

Gannica: Que pera cha sajans dals ultims chi vegnan i'l champ. Tuot ais già occupo...

Nitiogenna: Nus avains gieu üna via ün bun pô pü lungia cu oters...

Gannica: Que ais pür il cumanzamaint, mamma —

Sammo: Ma ün schlass cumanzamaint! Scha nu füss tschiera, schi's vzes per uschè dir già la fin. Lo, vidvart il flüm ais Genevra e la Gallia!

(El as tschainta cun expressiun da bainesser.)

Banira: Dalum cha que vo ingio, schi sto'l pü bain!

S a m m o : Mera, cu cha tü discuorrast, be spiert! Vain que dal traficher cun me — u forse perfin da ta nouva dignited da bap? Sch'ün refletta bain: ün unic infaunt, e già per taunt pü sabi — quaunt sabi stuaregiast tü esser ün di, cur cha tü and avarost desch u perfin la dunzaina. Alura dvaintast sgür cho da stedi — be pcho ch'alura stuaronsa piglier our da la vapa l'unicorn e metter a sa piazza ün esan!

B a n i r a : Que saro ün spettacul, cur cha tü darost dals peis vi da la staungia da la bindera!

S a m m o : Gannica, Gannica: Che geni cha tü hest acquisto per tieu let matrimuniel!

G a n n i c a : Glivrè üna vouta cun vossas burlas marschas! — Nus nun avains pü ne let, ne tet —

(Ella scuffuonda.)

S a m m o : Ah, cha'l femnam stu saimper lamenter!

N i t i o g e n n a : Nus duonnas nun avains giavüscho quaista aventüra ...

M e s s o r : Forse nus oters?

N i t i o g e n n a : Chi dimena?

M e s s o r : Nu dumander taunt. Que stu apunta esser.

N i t i o g e n n a : Stu? — O, be cha dumandessas a las duonnas...! Ma, üna vouta ch'ad essas nars da saung — alura schi cha tadlais sün nus! Be pü tard cura cha turnais a chesa cun üna four' in testa, alura essans darcho bunas avuonda.

(A rian. **N i t i o g e n n a** as tschainta sper **G a n n i c a**, in taunt cha'ls homens da lur vart as fichan insembel e's divertan cun üna butiglia d'vin cha **S a m m o** spordscha. Pü tard la gruppa s'indrumainza d'ün sön inquiet.)

(Da dretta accuorra ün giuven Elvet.)

I l g i u v e n E l v e t : Nun avais vis al cramer Helico?

M e s s o r : Cò nun eira'l.

(L'Elvet cuorr' inavaunt.)

S a m m o : La veglia vuolp pera dad esser dvanted' ün hom retschercho. — **B a i n s c h i** : El eira da principi innò cun quels chi discurrivan in favur da l'expatriaziun ...

M e s s o r : El avaiv' il nes fin e so stordscher las chosas a si' avantag. Ün bun cramer stu savoir fer quetaunt.

S a m m o : Per que nu l'he eau niaunch' ün miel pü gugent.
Eau nu poss niauncha savurer que as-cher stolic.

(Orgetorix cumpera sün l'entredgia da la tenda, invezza
cha da la vart schnestra s'approssma in prescha T e t t o .)

Orgetorix: Dinuonder no?

Tetto: Dal flüm, signur.

Orgetorix: Cu sto que?

Tetto: Tuot ais aunch' intschert... Ma a m'haun dit da
gnir a dumander sustegn —

Orgetorix: At ho tramiss Viridomar?

Tetto: Na — Togirix.

Orgetorix: Togirix? — Ajs eir Togirix cugio?

Tetto: El vulaiva ans fermer, ma —

Orgetorix: Ma el gnit memma tard...

Tetto: Schi. — Ils prüms radels eiran già vi sün l'otra riva
e'l cumbat eir' in tras-cha. Cò surpigliet el la direcziun da la luotta.

Orgetorix: Uossa t'ho que clappo eir a te, giuvnet!

(El ria — tschessa.)

(No da dretta s'ho avvicineda P r i t t u s a , in grand' agitaziun.)

Che voust?

Prittusa: Bap...

Orgetorix: Daspö cura am cugnuoschast tü darcho?

Prittusa: Eau d'he da't dir qualchos' urgent...

Orgetorix: Que nun avaregia quella prescha —

Prittusa: Eau at rov, bap... trametta davent quist hom!
Eau stögl discuorrer cun te sulet... Ad ais — — bap!

(Orgetorix fo tschegn cul maun al mess dad ir. T e t t o
sparescha.)

Orgetorix: Ed uossa?

Prittusa: Grand prievele per te! — A Helico haun els —

Orgetorix: Che?

Prittusa: A Helico... A l'alva dal di gnit el no dal lej e
vulaiva mütschir speravi las guardgias aint il champ... Cò...
l'haun els assaglieu... e l'haun clappo —

Orgetorix: E l'haun clappo...?

Prittusa: Sün cumand da Divico!... Già da lönch innò
avaiv' el suspet cha Helico pas-ch' i'l tuorbel... Sieus affers gal-
lics —

Orgetorix: Cuntinua! Che ais accadiu in pü?

Prittusa: Helico pudet fügen illa s-chürdüm ... ma —

Orgetorix: Ma che?!

Prittusa: El purtaiv' üna tas-cha vi da la tschinta ... ed intaunt cha'ls homens eiran cun el in luotta, as s-charpet la tschinta —

Orgetorix (dvainta sblech): Ed alura ...?

Prittusa: Illa tas-cha da Helico gnit chatteda üna charta da dinasts gallics ad ün dals noss — ün scrit dad ot tradimaint davart da congüros, inua cha vain discurrieu dad eliminar la constituziun ... d'ün reginam a sa piazza —

Orgetorix: Hest tü vis la charta?

Prittusa: Schi. — Els l'haun purteda a Divico, in nossa tenda ...

Orgetorix: Cuntegn 'la noms? Noms, chi laschan dedür, a chi ch'ell' ais indrizzeda?

Prittusa: Na. — Ma que ais cler, cha tü —

Orgetorix: Ünguotta nun ais cler sainza confessiun e provas.

Prittusa: A tscherchan dapertuot a Helico ... Scha'l chattan ... sch'el depuona —

Orgetorix: Scha ... Scha ...

Prittusa: Che quintast tü da fer ...?

Orgetorix: Affer mieu. — E damaun essans in Gallia. Alura cha'm vegna ün e ris-cha da fer mucs cunter me! Lo als he eau in mauns e tuot la pussaunza saro mia. Eau saro raig sur il pövel ed erigiario ün imperi, scu cha que nu do ün pêr traunter Alps e Mer, il reginam dals Elvets e'l mieu!

Prittusa: Püchöntschi mouran ils Elvets cu tolerer ün raig sur se. Perche els aman la liberted pü cu la vita. — Nu pruver da'ls priver da lur liberted! Els mazzessan a quel chi prova!

Orgetorix: Che significha liberted sainza grandezza? Ün cuffüert per debels e miserabels. Eau stuess cugnoscher mel ils umauns, scha nu müdessan gugent l'apparentscha da liberted cunter la splendor da grandezza. Nus nun essans debels avuonda per rester inavaunt pitschens —, perque d'he eau cumanzo il gö cun missa dobla, cun mieu pövel e cun mia vita. Nus sfurzarons la sort. Eau, il raig, e'ls Elvets, il pövel dal raig!

P r i t t u s a : Bap, eau d'he temma . . . temma per te — e per nus . . . Desista, fintaunt ch'ad ais temp! Retuorna!

O r g e t o r i x : Eau nu cugnuosch üngün inavous.

P r i t t u s a : Tü forsa . . . Ma'l pövel —

O r g e t o r i x : Ne eau ne'l pövel. Sia sort ais collieda culla mia. Sch'EAU munt, schi ascend' el cun me; croud eau, schi vo eir el a pichas.

P r i t t u s a : Bap, eau at rouv . . . !

O r g e t o r i x : Na.

(Vo vers la tenda.)

P r i t t u s a (voul al seguir, ma, vzand l'inütilited da sa tentativa, parta a schnestra.)

(Da davous no da la tenda spia intuorn la fatscha sblecha da Helico; luot luot, s'avaunz' il corp, vstieu a nair, fin davaunt la blecha s-chüra.)

(Ün vent chi sparta la tschiera, s'alvainta.)

H e l i c o : Orgetorix . . .

O r g e t o r i x : Helico . . . ?

H e l i c o : Signur, zuppè'm . . . . A la svelta . . . . in vossa tenda — —

O r g e t o r i x : Ma, perche, Helico . . . ?

H e l i c o : A'm perseguiteschon pass per pass . . . A'm vöglian mazzer —

O r g e t o r i x : Hest gieu disfurtüna, Helico . . . ?

H e l i c o : Spert, signur, be spert! Suot vossa tenda üngün nu'm tschercha — —

O r g e t o r i x : E scha't tscherchessan tuottüna tar me . . . ?

H e l i c o : Alura, signur, am protegiaros . . . Eau s'he adüna servieu bain . . . Laschè'm entrer! — A'm sun adöss . . . Els paun esser cò mincha mumaint . . . Signur — —

O r g e t o r i x : In mincha mumaint . . . ? — Alura . . . ve!

(El lascha passer a Helico, chi's precipitescha vers l'entredgia da la tenda. Cò tira Orgetorix la speda ed oza il bratsch per der —)

H e l i c o (guard' inavous, sbregia): Na! Na!

(e po sguinchir al cuolp cun ün sagl da la vart.)

O r g e t o r i x : Moura!

(El assaglia il marchadaunt.)

Helico (as retrand): Am mazzer? — Ais quecò ma peja?
Cu mê, signur, cu mê?!

Orgetorix: Tascha, schmaladiu chaun!

(El batta darcho... ma Helico so attainscher il chantun da la tenda ed ais spariu. Orgetorix tir' il fled cun fadia... ed aintra illa tenda.)

Bes-cha!

Messor (as drizzand sü a mezzas): Che do que?

Nitiogenna (sönnolenta): Che...?

Messor: Nun ho cò sbragieu qualchedün?

Nigiogenna: E scha mê...

Messor: A, natürelmaing — —

(As volva da l'otra vart.)

(Da dalöntschi porta il vent notiers signels da trumbetta e' s-chür grugner dals corns. Il sulagl penetra la brantineda. Helico vain a la mütta intuorn il chantun da la tenda ed as sglischa sgubo i'l intern.)

Banira (uzand il cho): Sammo — Eau od a suner ils corns!

Sammo: Eau na...

Banira (as drizza sü, restand tschanto): Darcho! Sammo! —

Sammo: Lascha'm in pos...

(Il tun dals corns ais dandettamaing fich distint. Cun ün sagl ais Sammo in peis!)

Schi, a sunan! — Retreda? Vus sunais retreda? — Ma, che diamper aise!

(Da dretta vain Divico a la testa d'üna squedra d'armos.)

(Tuots s'alvaintan e taidlan. Ma uossa s'oda be pü il vent chi chaunta.)

Ünguerrier (muossa vi sülla tenda): Aint accò stu'l esser.

Divico: Nu't sbagliast?

Il guerrier: Na, signur.

Divico: Alura clappainsa a tuots duos. — Inavaunt!

(Cur ch'els s'approssman a la tenda, cumpera suotour quaista Helico. In sieu maun dret ho el ün pugnel.)

Helico: A chi tscherchais?

Divico: Bütta davent l'arma!

Helico: Crajast? Hahahaha! Il pugnel agüz, il brev pugnel? — Na, na. Quel am fo auncha da bsögn! Hahahaha! Il

pugnel quel nu dun eau ... Pür serrè il ring — eau as scamp be l'istess, e cur cha saregia mort — hahaha! — schi vzaros qualchosa d'bel!

(As chatscha il pugnel i'l pet e crouda inanimò.)

Divico (vo, ziev' üna pezzetta d'esitaziun, suraint vi la bela, tira la spada): Uossa schi! — Orgetorix! — Orgetorix! ve our!

(Ils homens spettan. Il vent üerla. Illa tenda tuot chi resta quiet. Alura Divico tira d'vart la cortina — e's retira plain d'spavent. El fo segn als cumpagns da nu'l seguir, aintra illa tenda ... Ils guerriers staun in attaisa, stupefats, intimidieus ...)

Divico (ais darcho cumpars): Homens ... Orgetorix ais gnieu aschaschino.

(Tuot ils ögls as drizzan vers il corp da Helico, mort.)

(Da schnestra Togirix ed oters Elvets arrivan, il cho bass, sülla piazza. Dürant il seguaint as impla dad homens e duonnas eir il plaun davous).

Divico: Vus avais cumbattieu? — Essas stuorns? — E tü, Togirix, hest eir tü participo?!

Togirix: Eau nun he pudieu 'ls impedir, bap ... E cur cha vzet, cu cha cumbattaivan .. e cha la battaglia as volvaiv' in mel, avess eau cò sus-chieu be ster a vair, bap? Il president da Stedi, Veruclet ... duatschient homens da vaglia sun morts ... Viridomar ais ferieu cun bgers oters ... tuot per ünguotta! Il cumbat get pers. (Prorumpand in rabgia, cunter la tenda):

La cuolpa ais quel vi lo! El l'ho vulid' uschè!

Divico: Orgetorix —

Togirix: Schi — Orgetorix!

Divico: El ais —

Togirix: Inu' ais il traditur? — Inua as zoppa'l?

Divico (dad ot e düramaing): A nun existan pü tradituors.

Togirix: Vus l'avais —?!

Divico: Na nus. — Els sves s'haun güstizchos.

(El muossa vi sülla bela da Helico.)

Togirix: Mort ... Mort Orgetorix. — Uossa ch'ad ais memma tard ... (El muossa sa spada tratta): Uossa ch'essans in guerra. La pèsch ais leseda.

Divico: La pèsch as lascha darcho guadagner.

Togirix: Eau nu craj, bap. — E tuottüna stuessans avoir la pêsch, per cultiver nouvamaing il pajais desdrüt, cha nos il pü grand inimih nu pudess devaster pü schnuaivelmaing cu que cha fettans nus stess, la pêsch, per reconstruir nossas chesas...

Nammeius: Schi, nus avains da bsögn da la pêsch. Ma ill' Elvezia nu la chattainsa. Il pövel voul ir in viedi, il pövel voul ir in Gallia.

Togirix: Aunch' adüna?

Nammeius: Pü cu mê. Perche uossa vo que sainza fosdet e sainza tradimaint. Ed uschè stu que reuschir. In Gallia chattarons nus üna nouva patria.

Bgerasvuschs: In Gallia! Nus vulains ir in Gallia!

Ünavuschclera: E Togirix dess ans mner!

Bgerasvuschs: Cha Togirix ans maina! Togirix! In Gallia!

Togirix: Reflettè che cha dumandais!

Nammeius: Il pövel as fida in te. Tuots as fidan da te. Tü farost las chosas inandret. Maina'ns in Gallia!

Togirix (examinescha intuorn ed intuorn las fatschas chi'l guardan, plainas d'aröv e da sprauza.)

Vus nu vulais rester...? Tü... e tü... e tü?

(Ils homens squassan il cho.)

Ünavuschclera: Nus vulains ir in Gallia!

Bgerasvuschs: In Gallia! Maina'ns in Gallia!

Togirix: Bap...

Divico: Tü stust svesst at decider.

Togirix (plaun, decis): Nus stuains ir cul pövel, bap. Il pövel ho da bsögn da nus. Am güdarost tü, bap?

Divico: Cha Dieu ans güda!

(Straundsch' il maun da sieu figl.)

Nammeius: Cun Dieu e cun Togirix!

Il pövel: In Gallia! In Gallia!

Togirix: Elvets, eau ris-ch.

(Giubilaziuns. Togirix oza la speda; cò retuorna il silenzi. Ed el disch):

Eau's main, scu cha vus dumandais. E scha la via sur il flüm ans ais ingumbreda, ebain — — schi'ns avrions ün' otra per la Gallia.

Divico: Ün pass maina tres il Giura, ma el ais stret e penibel.

Togirix: Üngüna fadia ed üngün prievel nu dessan ans intemurir, uossa ch'ad essans unieus ed ans fidains l'ün sün l'oter. Ün cun l'oter! Ün per l'oter! Tuots! Dieu detta ch'ad attaindschans il böt! Perque: Urainsa!

(Tuot s'inschnuoglia.)

Togirix: Dieu, chi est sur las nüvlas e süllas muntagnas —

Il pövel: Sajast cun nus!

Togirix: Dieu, chi d'urast i'l god suot ils ruvers ed illas funtaunas da la champagna —

Il pövel: Sajast cun nus!

Togirix: Dieu, chi portast ils sulagl in Ta dretta e tuot il fled dal muond in Ta buocha —

Il pövel: Sajast cun nus!

Togirix: Fo splendurir sur nus Ta glüsch e do'ns la forza, illa vita ed illa mort —

Il pövel: Illa mort —

Togirix: Da fer assaimper Tia volunted. Siand cha Tü cugnoschast la via e'l böt, il cumanzamaint e la fin.

Il pövel: Cumanzamaint e fin.

Togirix: Dieu Tuotpussaunt —

Il pövel: Sajast cun nus!

Togirix: Dieu Omnisapiaint —

Il pövel: Sajast cun nus! Sajast cun nus!

(Durant ils ultims plets da l'urazchun crouda la tenda.)

IV. ACT

(Da sted, l'an 58 a. G. C. La damaun da la battaglia da Bibracte. Süllas otezzas dals munts da Morvan in Gallia. Üna granda piazza schnüdeda d'god, urlada da pigns e frus-chaglia, sülla via imperiela dal Romauns. Dalöntschi i'l fuonz as vezza la fortezza da Bibracte, la chapitela da la stirpa gallica dals Heduauns.)

(Cun tenda serreda as oda clams da cumand, pass da legiunaris, il fracasch da lur armadüras.)

(Sün üna prominenz dal terrain, cullas arains vers il spectatur, sto Caius Julius Cesar, il generel romaun, ed observa las truppas in marcha (invisiblas). Ün pêr pass da la vart uffiziels dal

stedi magiur; auncha pü dalöntschi ill' istessa direcziun, a terra, legiunaris.)

Ü n u f f i z i e l : Que ais la chapitela dals Heduauns.

Ü n o t e r : Una fortezza?

Il p r ü m u f f i z i e l : Pah — fortezzas! Ils Galls avessan gugent cha crajessans quetaunt! Ma ün pêr maschinas d'assagl... fö aint ils tets... ün attach füers, e culla fortezza aise bel e glivro!

Il s e g u o n d u f f i z i e l (r i a) : Cu's nomna la cited?

Il p r ü m u f f i z i e l : Hai... cu mê — ünqualchosa scu... ah... insomma scu ch'ad haun nom quistas citeds gallicas!

C e s a r (a s v o l v a b r ü s c a m a i n g) : Els stuessan metter pü grand pais sün la geografia, mieus signuors! Ün po be conquerer pajais ch'ün cugnoscha. La cited davaunt nus ho nom Bibracte. Cha piglian nota da quist nom, el ais impurtant: Bibracte.

Il p r ü m u f f i z i e l : Permett' El üna dumanda, signur generel?

C e s a r : Gugent.

Il p r ü m u f f i z i e l : Che L'ho indüt a müder nos plaun?

C e s a r : A che dschais vus «nos plaun»?

Il p r ü m u f f i z i e l : Ebain! Fin cò essans adüna ieus zieva als Elvets. Nus avains seguito lur marcha eivnas a la lungia d'uschè daspera scu cha be la sumbriva po accompagner il corp. — Ma uossa ans avainsa dandettamaing distachos dad els ed avains fat üna diversiun vers mezzanot...

C e s a r : E que 'L surprena?

Il p r ü m u f f i z i e l : Schi.

C e s a r : Il sogiuorn tal stedi magiur nu'l fo bain, Tribun. El perda il contact culla truppa. Eau stuaregia Al fer müder lö. (Ad ün sudo): Quintus! — Resta giaschanto! — Perche marchainsa sün Bibracte?

Il l e g i u n a r i : Causa cha nun avains pü proviant, signur generel!

C e s a r : Precisamaing. — Las provistas sun dvantedas fich s-charsas, mieus signuors. Nus las cumplettaron a Bibracte. La cited ais, scu ch'ün am rapporta, bain provista da tuot que chi'ns ais necessari. E que ais bger. Ch'Els s'impaisan be, inua cha rivettans eir illas ultimas eivnas, dapertuot eiran stedas aunz cu nus 360 000 buochas elveticas affamantedas. Üngüna nüvla da

sagliuots nun avess pudieu consümer dapü cu ellas. Inua cha passettans, ais il pajais maglio a nüd e desdrüt.

Il segond uffiziel: Ils Galls nu paun guera avoir plaschair vi da quaista visita da paraints!

Cesar: As haun Els mê allegros da las visitas da Lur paraints?

(Risattas dals legiunaris.)

Il prüm uffiziel: Pü melvis cha sun ils Elvets, e pü cha nus essans apprezzios! Ils Galls dumandan l'agüd da Roma e nus als gnins avaunt scu liberatuors, schabain —

Cesar: Ch'El dia tranquilmaing que ch'El s'impaisa, Tribun!

Il prüm uffiziel: Schabain cha stuessan presentir, cha nossa protecziun e lur independenza sun duos chosas chi nu gnaron taunt bain perüna.

Cesar: Admiss il cas cha Sia reflexiun saja güsta, che and dedüa El?

Il prüm uffiziel: Cha'ls Galls, prochatschos dals evenimaints, nu vzaron pü otra uschida cu la schelta traunter la padrunanza dals Elvets e la dominanza —

Cesar: Amiczcha!

Il prüm uffiziel: E l'amicizcha da Roma —

(Cesar fo tschegn da consens) —

e cha nus als pararons scu'l mel minur.

Cesar: Que essans eir. Ma in cuntercambi restains nus taunt pü lönch.

(El volva las arains e guarda darcho gio sün via.)

Ils uffiziels (As guardan in möd significativ e faun alur' üna risatta.)

Cesar: Tribun!

Il prüm uffiziel: El cumanda?

Cesar: La culonna nu marcha pü. La truppa ais inquieta. Ch'El dumanda che cha que significha!

(Ils uffiziels partan a dretta. Da schnestra vain, incha-lurieu dal galop, il lötenent generel Labienus.)

Labienus: Ais Cesar cò?

Cesar (guardand aunch' adüna gio'n via): Labienus?

Labienus: Preschaint.

C e s a r (respuond' al salüd): Che porta'L?

L a b i e n u s : Nossa retroguardgia vain attacheda.

(Grand muvimaint; be Cesar resta fraid.)

C e s a r : Ch'El rapporta!

L a b i e n u s : Ils Elvets s'avaivan scu'l solit miss in marcha hoz in damaun — cur cha remarchettan cha nus nun als seguins pü. Cò as ferman els . . . as volvan, ed aunz ch'ün crajess, schi attachan els cun 500 chavalgiaunts nossa chavallaria bger pü numerusa chi furmaiva la retroguardgia.

C e s a r : Ed alura! — Che'L fo pissers, Labienus?

L a b i e n u s : Nossa chavallaria gnit battida.

C e s a r : Ah!

L a b i e n u s : Eau d'he vis il cumbat. Ils Elvets assaglittan scu dimunis, prievlusamaing e da disparos. Scu scha tscherchessan la mort.

C e s a r : Forsa cha la tscherchaivan . . . Chi chi voul as schinager mê nu vainscha.

L a b i e n u s : La 7evla legiun cuvra nossa retreda.

C e s a r : Vo bain.

(El vo sü e gio püssas voutas cun pass cuorts e svelts, guarda our i'l paesagi, chamina inavaunt.)

(In cuorta distanza tunan trumbettas romaunas. A dretta cumpera il prüm uffiziel, salüda. C e s a r ingrazcha cun ün segn dal cho.)

I l p r ü m u f f i z i e l : La 10evla legiun, guardgia da flaunch a schnestra, ais imnatscheda da considerablas forzas elveticas.

C e s a r : Eir la deschevla? — Savur' El qualchosa, Labienus?

I l p r ü m u f f i z i e l : Üna manovra d'abratschamaint . . .

C e s a r (squass' il cho): Que so da battaglia, Labienus . . . Inua as rechattan ils Elvets?

L a b i e n u s : La testa apaina ün quart d'ura davent da cò.

C e s a r : Ed i'l occidaint?

I l p r ü m u f f i z i e l : La 10evla legiun. Duos miglias davous il god.

C e s a r : Vo bain. — Labienus!

L a b i e n u s : El cumanda?

C e s a r (muoss' a dretta): El vezza la collina culla sommited platta . . . ?

L a b i e n u s : Visa.

C e s a r : Spuonda stipa a dretta: 10evla legiun... Immez 8evla e 9evla... Sommited 11evla e 12evla... A schnestra 7evla legiun... Cler?

L a b i e n u s : Schi, signur generel... Spuond' a dretta 10, immez 8 e 9, sommited 11 e 12, a schnestra 7.

C e s a r : Truppas accessorias e tren i'l champ... Il champ: davous la crasta... Eau vegn vi. — Üna dumanda?

L a b i e n u s : Na.

C e s a r : Schi ch'El detta Sieus uordens!

(Dalum ziev' il prüm uffiziel eir' entro a schnestra il centur M a m i l i u s , chi porta indizis visibels dal cumbat. Fin cò pruvet el invaunamaing da's fer remarcher, uossa s'ho'l pusto davauent Cesar.)

Che voust tü?

M a m i l i u s (tais): Centur Mamilius da la 7evla, quarta cohorta, prüm manipel!

C e s a r : Ed uossa, centur?

M a m i l i u s : Rapport a Cesar. Ün Elvet voul discuorrer cul signur generel.

C e s a r : Ün desertur?

M a m i l i u s (saimper l'istessamaing tais): L'Elvet vulesc discuorrer cul signur generel urgentamaing.

C e s a r : Am voul el mazzer, centur?

M a m i l i u s : Nus l'avains fat depuoner las armas, signur generel.

C e s a r : Vo bain, centur! — Cu ho'l nom? Inua ais el?

M a m i l i u s : Eau l'he mno cun me. El spetta. El disch ch'el hegia nom Divico.

C e s a r : Aaa! — Oda'L Labienus? Divico...

(A Mamilius): Mnè'l no tar me quaist Elvet!

(Mamilius parta.)

L a b i e n u s : Inchapibel. Divico... ed in quaist mumaint?

C e s a r : L'Elvezia trametta sieu meglder hom, ed eir il mumaint ais sabgiamaing tschernieu. Aunz la battaglia minchün po discuorrer e dir si' opiniun. Zieva fo que generelmaing be pü ün sulet. — Che spettais, Labienus?

L a b i e n u s : La discussiun cun Divico —

C e s a r : Ella nu müda ünguotta a mieus uordens. Ch'El agescha, intaunt ch'eau discuor; e ch'El agescha taunt pü spert, quaunt pü lönch ch'eau discuor. Ch'El plaunta las legiuns in filas da trais lingias e ch'El saja pront per la battaglia — (El surria) — Cu ho'la nom, la cited, Tribun?

Il prüm uffiziel: Bibracte, signur generel.

C e s a r : Per la battaglia sper Bibracte. — Ch'El giaja, Labienus! — Eir Els, mieus signuors!

(Uffiziels e legiunaris abandonan la scena. C e s a r tuorna tar la s-charpa.)

(Da schnestra no arriva D i v i c o . Cur ch'el vezza il Romaun, as stenda sieu staungel corp. Cesar as volva.)

D i v i c o : Tü est Cesar...?

C e s a r : Uschè vegn eau numno.

D i v i c o : Chi ch'eau sun, sest tü...

C e s a r : Roma nun ho schmancho tieu nom, Divico. Roma ho buna memorgia.

D i v i c o : Taunt meglder per Roma.

C e s a r : Eau m'impais, taunt pes per vus.

D i v i c o : Tü discuorrast fich indschegnusamaing, Cesar, ed hest üna fatscha tëmeraria. Eir il Consul romaun Cassius, ch'eau battet avaunt tschinquant'ans, avaiva üna fatscha temeraria... El eira ün pô pü grand cu tü.

C e s a r : Alura saros doblamaing pü pitschens, cur ch'eau as bat.

D i v i c o : Forsa est tü sabi avuonda per at spargner üna dischillusiun dulurusa...

C e s a r : Tieu cussagl am ais bain prezios — eir scha nun and savess tegner quint.

D i v i c o : Güst' uschè discurrit Cassius. — Pcho cha la giuventüna mê nu voul imprendder da l'istorgia...

C e s a r : Istorgia fo apunta que cha'l saung giuven nu so novas da veglias disfattas, da misiergia experimenteda, d'avili-maint subieu. Cha giuven sperer tasta intrepidamaing la rouda da la sort e chatsch' inavaunt cun schvunch pussaunt sieus spaits. Sch'esperienza suletta füss nossa staila da guida, — schi'l muond stess salda tuot in üna vouta, e sa bela pudess ir già damaun illa fossa cun nus. — Na, mieu vegl: roba dad her nu dess ans chalcher.

Divico: Scha ta speda ais uschè agüzza scu ta buocha ais adestra, schi stuessans ans tmair. Ma'l sentimaint da la temma ans ais aunch' adüna resto ester, — e neir pervi da te nu l'impredarons a cugnuoscher.

Cesar: Il curaschi da l'adversari augmainta l'egn' onur.

Divico: Ün bun pled. Siand cha da spredscher si' inmih voul dir as render svesa spredschabel. — Pertaunt ch'ün inimih, chi merita quaist nom cun dret e radschun, ais equivalent al vair amih.

Suos-ch eau t'incler cunfuormamaing?

Cesar: Tschertamaing.

Divico: Alura lascha'ns discuter aviertamaing.

Cesar: Tieu giavüschi ais eir il mieu. — Vögliast discuorrer!

Divico: Inua cha duos homens scu nus as inscuntran, p'ress que bainschi, cha da discuorrer saj' insenso, siand cha minchün vezz' i'l ögl da l'oter sieu morder e minchün so cha davous el spettan tschientmilli chi peran da nu cugnuoscher oter böt cu quel unic, da's mazzar. I'l istess temp, tü ed eau, e tuot ils tschientmilli davous nus nu sun attachos ad ünguotta taunt scu a la vita. — Adonta da que mazzains nus. Perche mazzainsa? Ais il regal da la vita pü prezius, scha l'invulains ad oters? Ans glüscha il sulagl pü cler, scha'ls oters nu'l vezzan pü? Flurescha nossa furtüna be sch'ella crescha sün fossa?

Perche dess nossa sort assaimper depender da la decisiun da las armas? Perche? Ais spiert umaun taunt pover ch'el nu po më fer sainza puogn; neir lo na, inua ch'el desdrüa be?

Nus essans ils mneders. Nos ais il dovair da respuonder. — Ti' armeda vi lo, cò mieu pövel, homens, duonnas, infaunts... els tuots chi vuessan viver, dumandan nossa resposta — nossa buna resposta.

Cesar: Est tü ün inchantadur cha tü cugnuoschast la resposta buna per amenduos: per te e per me?

Divico: Eau nu sun inchantadur. Eau nu sè la resposta. Forsa ch'ün sulet niauncha nu la chatta. Ma scha duos as mettan insembel... duos adversaris... ed as güdan sinceramaing e cun tuotta forza — ais que impussibel da la chatter?

Cesar: Ünguotta nun ais impussibel.

Divico: Che dimena ans impedescha da pruver?

C e s a r : Ünguotta, aunch' üna vouta, ünguotta, scha nus vulains be. Schi — perfin il dubi, scha nus sajans ils drets homens e nos cas il v a i r per pruver: schi niaunch' il dubi nu po ans impedir. — Eau sun pront.

D i v i c o : Alura di'm: Perche fest tü quaista guerra?

C e s a r : Perche...? Quaunt facilmaing as po pelvaira dumander! Ün utschein, chi svoula our dal maun... Ed ün s'impaisa, cha il «perque» stuess esser scu ün frer e facilmaing da clapper. — Ma mieu «perque» ais ün armaint cun bgeras testas, da congualer cun quell' idra da la tradiziun. Inua cha tü la fereschast, as duplichescha la forza da la serp, e mincha testa distacheda recrescha doblamaing.

D i v i c o : E tuottüna füt l'idra supereda.

C e s a r : Da Hercules. At saintast tü paraint cun el? — Alura mazza mi' idra!

D i v i c o : Eau vögl la tucher. — Muossa'm sa prüma testa! Cu ho'la nom?

C e s a r : Retribuziun. Vendetta per Cassius.

D i v i c o : Vendetta... Tü ans ödieschast...

C e s a r : Na. Eau nun as ödiesch. Be cha...

D i v i c o : Dimena guerra pervi d'ün' otra guerra! Che infant da la tuctited, che bastard d'ün' idol orv! — Ün motiv memma pover per ch'eau possa l'accepter.

C e s a r : Pertaunt — scha qualchün scrivess l'istorgia da quaists dis, nu chattess el ünguotta chi paress uschè propi evidaint e persvasiv al muond inter cun que: Cesar ho cumbattieu ils Elvets per reparer ün veglia sconfitta...

D i v i c o : Eir scha tü vandschessast — la sconfitta da Cassius nu dvantess perque na-successa.

C e s a r : Ella füss scuntreda.

D i v i c o : Crajast tü quetaunt:

C e s a r : Tuot il muond crajess que e pigliess il fat scu ün' acziun da güstia cumpensoria.

D i v i c o : E scha tü perdast?

C e s a r : La lodaivl' intenziun da fer l'acziun. — Ma eau nu perdaro.

D i v i c o : Noss plets giran in circol. Uschè nun arrivainsa ad üna fin.

C e s a r : Sun eau la cuolpa?

(Siand cha Divico tascha): Forsa m'hest tü dumando mel-adrettamaing...

D i v i c o (instupieu): Eau dumandet —

C e s a r : Tü dumandettast merit la guerra — e cò eir' ella preschainta scu l'ideja. Que nu fo da bsögn da la clamer. Ün tschegn liger, ün pled pugnaint, apaina scutto — e digià metta sieu fled l'ajer in fö e flamma, mincha respir l'avicina...

D i v i c o : Schi — e mincha respir alluntanescha la reconciliaziun. — Tü hest radschun, Cesar, eau stögl at dumander otramaing... Pêsch... Pêsch... Eau stögl at dumander merit la p ê s c h !

Che dumandast per la pêsch, Cesar?

C e s a r : Ün pövel po dvanter grand tres la guerra. Per rester grand ho el da bsögn da la pêsch. Eau dumand la pêsch da Roma, e quista mira determinescha mieus acts, cò e dapertuot.

D i v i c o : Nossa marcha in Gallia, port' ella pregüdizi a la tranquillited da Roma?

C e s a r : Schi — Vus avais fat our da l'Elvezia ün pajais sainza patrun, üna preda per barbars ed üna porta d'invasiun, avierta a minchün chi vuless imnatscher nossa provinza. Ma Roma nu tolerescha brigants sün sieus cunfins e neir üngün chantunais sül quèl ella nu po as fider. Volvè's e turnè in vos pajais! Nus respectarons vossa liberted uschè lönch cha vus badais asvessa ch'üngün nu's possa la rapir. Ün' Elvezia independenta, abiteda da vus e chüreda da vus am garantescha — in quist lö speziel — scu repar vivaint, la pêsch da Roma.

D i v i c o : Nus nu pudains turner.

C e s a r : Pcho.

D i v i c o : Nus vulains dmura in Gallia!

C e s a r : Eau nu vez üngüna piazza per vus.

D i v i c o : Ad ais plazz' avuonda per s'accorder traunter pêr.

C e s a r : Na. Vus avais fat infracziun in quaist pajais: Ün elemaint dad inquietezza chi disturba l'uorden solidamaing stabi-lieu. — Cun vos tir purtais in Gallia il spiert da guerra e dad insurrecziun cunter Roma. Eau vögl standschanter la flamma aunz cu cha tuot la chesa clappa fö.

Turnè a chesa, in vos pajais!

Divico: Nus nu pudains turner.

Cesar: Que dist tü già la seguonda vouta, schabain—

Divico: Per cha tü inclegiast ch'üngüna pussaunza sün terra nu po affecter que per forza. Nus avains schelt nossa via ed essans decis — ün pövel inter — da proseguir sün quella fin a sa fin. Però vulains nus fer quetaunt in pêsch, sainza violenza e sainza dan per chi chi saja.

Cesar: E perfin sch'eau at crajess e cha tuot füss pussibel, scu cha tü t'insömgiast — schi ünguotta nu'm do süerted cha vossa intenziun saro damaun auncha quella dad hoz.

Divico: Nus affirmarons noss' amicizcha cun solen güramaint...

Cesar: Ah, che sun güramaints! — Ün barat da fuormlas traunter te e me, chi pudaregian oblier a nus e forsa aunch' a noss figls... Ma a las schlattas subseguaintas sun noss sarramaints be tuns yöds. Els passan suravi, scu scha nun avessan mê existieu— e que cha nus crajettans bain güro, gescha da qualche vart illa büergia — scu sdratscha.

Güramaints nu velan ünguotta. Eau stögl avoir fats, palpabels, e favuraivels a me, chi conservan lur valur, scu mê ch'ün ils interpretescha.

Divico: E che dimena, scha restains?

Cesar: Vus nu sus-chais rester.

Divico (Eleva, müt, scongürand, ils mauns.)

Cesar (impreschiuno da taunta perseveranza, sbass' il cho; el fo ün pêr pass; as volva dandettamaing vers Divico):

Ebain. — Hegiast ta volunted. Suot üna cundiziun: Vus stais garants per la pêsch da Roma cun saung e vita.

Divico: In che möd?

Cesar: Vus am dais in maun tschient da voss figls e figlias.

Divico (sculozzo): Nus — der ostagis...?!

Cesar: Schi

Divico (ria): Tü fest spass!

Cesar: Spass üngün. Mia cundiziun.

Divico: Seriusamaing — —

Cesar: Schi.

Divico (pudiand apaina as dominer): Alura... alura —

Cesar: Che managiast?

Divico: Eau gnit no cò illa vauna spranza da correger la sort... d'impedir üna battaglia chi avaija già cumanzo; ün cumbat, chi po at ruviner scu a nus. — Eau sun gnieu no cò d'egna decisiun, per esser ütil a te ed a me — ma eau vez, cha d'he pruvo l'impusibel...

Tü m'hest melinlet, Cesar, scha tü crajast cha nus hegians pisser per la victoria! Tü m'hest melinlet cha tü hest il curaschi dad offender ün pövel liber in si' onur! — Nus... e der ostagis!

Noss baps ans haun mussos a piglier ostagis, ma na a der. Que stuessas vus, Romauns, savair il meglder da tuot!

Cesar: Ti' ultim pled?

Divico: Mi' ultim.

Cesar: Grazcha. — L'abuochamaint ais a fin.

Divico (as mord' ils leivs. Sa tschera dvainta düra. El as volva e parta tuot spert).

Cesar (al segua ün mumaint cul sguard; alura clama'l): Labienus!

Labienus (da la dretta): Las legiuns sun prontas.

Cesar: Vo bain.

(El muossa illa direcziun, illa quela sparit Divico):

Al vezz' El, Labienus?

Labienus: Schi... ün hom vegl.

Cesar: Ün hom inter ed intrat. — Ch'El vegna, Labienus.

(Ils duos abandonan la scena. Il sun cler da las trumbettas romaunas taglia l'ajer. Sün que
crouda la tenda.)

V. ACT

(Illa not seguainta, illa fortezza da chars dals Elvets. Ün töch d'prövi, ascendand ligeramaing vers il fuonz, limito da chars cun alloggi e barricadas da lain chi vaun dal prüm plaun a dretta fin al plaun da davous a schnestra. Lo staun trais megers bös-chs da föglia, cumprais illas barricadas, intaunt ch'ün ruver immens cun ramma largia dominescha il center.

L'ambaint dals spectatuors ais aunch' ins-chürieu. Il fracasch terribel da la battaglia crescha spert. Ün caos da clams ed armas, da corns e da trumbettas. La canera vain e vo. Il silenzi dal mu-

maint vain interruiot dal sbreg stramantus da la vusch da plaunts d'üna duonna, consümeda in dulur. E darcho frantuna il spettacul da guerra, ma uossa bger main ferm [la scena rendand be ün detagl da l'evenimaint cumplet] e quistas rumuors perdüran sainza relasch e bod unifuormamaing tresour il seguaint.)

(La tenda s'ozza.)

(Intuorn ün fö chi arda sper il ruver achampa üna gruppa da duonnas ed infaunts, traunter aint P r i t t u s a , G a n n i c a , chi nina sieu poppin in bratsch, N i t i o g e n n a , chi lia sü üna pleja da B a n i r a , inschnuglio sper ella, vi dal bratsch sur.)

B a n i r a : Tuotta di niaunch' ün sgriffel — niauncha taunt, as di eau! E saimper davaunt, adöss a l'inimih, daspö'l prüm attach! — Ed uossa am perfuresch' üna launtscha il s-chüd e'm tuocha il bratsch...

N i t i o g e n n a : Que tuocha, scu cha que voul tucher...

B a n i r a : Que craj eau! Il bratsch schnester nu voul dir taunt. Eau poss auncha cumbatter. Oters sun crudos e nu stettan sü pü... Que sdrappa our da la lingia a minchün cura e scu cha que voul. Que nu dumanda lönch, scha sajans pronts — que plunta simplamaing... Eir Sammo ais mort.

N i t i o g e n n a : Sammo?

B a n i r a : Ün legiunari l'ho chatscho aint pel corp la speda cuorta...

(Silenzi oppress. Il tumult da guerra dvainta pü viv. Ziev' üna pezza)

G a n n i c a : Las quauntas saregia?

N i t i o g e n n a : Passo mezzanot.

G a n n i c a : Il cumbat düra daspö mezdi e nu voul gnir a fin.

B a n i r a : El mordragia a tuots.

N i t i o g e n n a : A tuot il pövel.

G a n n i c a : A tuots...

B a n i r a : Beos quels chi murittan in principi! Els avettan auncha la sprauza da victoria...

(Ün cuolp da corn tuna.) Eau stögl ir al frunt.

(El bütscha sa duonna.) Chüra bain il pitschen, Gannica!

G a n n i c a : Eau'l pigl cun me —

B a n i r a : Gannica!

Gannica: Fo tieu dovair!

Banira (affirma cun ün tschegn dal cho, as precipitescha davent.)

(Nouvs tuns da corn. Da schnestra Togirix, Viridomar e Nammeius cun üna rotscha da guerriers elvets.)

Togirix: L'ela dretta vo inavous! Fè svelt! Ils Romauns sun davant il champ da chars!

Nammeius: Ils homens paun apaina as tegner in peis.

Togirix: Schi gè cun crotschas, ma assagli!

(Nammeius e'ls guerriers partan.)

Viridomar (ferieu): Parduna .. dalum giaro que darcho — (croud' in schnuoglias): Ova ... avais ova?

Prittusa (al taundscha ün buchel): Baiva, frer!

Viridomar: Eau t'ingrazch ... (El s'alvainta dschemand. Si' ögl resta fixo sün Togirix): Quaist' ais üna düra not, Togirix ...!

Togirix (affirma, müt.)

Viridomar: Ad essans ieus la via fosa ... Nus avessans stuvieu tadler a te — —

Togirix: Que nu's lascha pü müder.

Viridomar: Na ... uoss' as tratta da tegner dür ... fin a la fin.

(El traversa cun staint' il center e vo vers il fuonz.)

Togirix: Viridomar —

(Viridomar guard' inavous, surria, salüda culla speda e spa-rescha illa not.)

Togirix (ziev' üna posa): Tü nu'l vzaregiast pü.

Prittusa: Na.

Togirix: Cun nossa fatschenda sto que mel.

Prittusa: Schi.

Togirix: La furtüna ans füt cuntraria.

Prittusa: Schi.

Togirix: Nun eirans forsa brevs avuonda, avuonda curaschus?

Prittusa: Vus mê nu cumbattettas pü valurusamaing.

Togirix: Nus attachettans — e stuettans ans retrer ... Ed attachettans darcho — e stuettans ir inavous ... adüna nouvamaing inavous. — Ed uossa attachan ils Romauns.

P r i t t u s a : Ils Romaun sun pü fermes . . .

T o g i r i x : Ils Romauns nu sun pü fermes, — ma'l spiert chi condüa lur armas ais pü ferm cu nos spiert. El cugnuoscha sieu böt. El so perche ch'el cumbatta — üna vouta savaivans que eir nus. Cur cha defendettans il pajais . . . Ches' e sulam . . . E tuot que chi'ns eira cher. E quella vout' avains nus vint . . . Ma uossa titubains nus scu orvs ed essans s-chatschos scu fögliam illa burasca. La disgrazcha ans ho surprais scu la tempesta il champ. Ün nosch inchantamaint, chi'ns ho cumplettamaing imbruglios ed ho consümo nossa forza e nossa cretta in nus stess. — Perche ans defendains nus a la fin . . . ? Be per la nüda vita, siand cha que miel d'vita ais auncha l'unic cha possedains. Ed eir quaist nu düraro pü lönch. Nus stuains succomber perche ch'ad essans ün pövel sainza patria.

P r i t t u s a : Ün pövel sainza patria. — Schi, uschè ais que.
(Üna creschainta rossur surtira l'orizont a dretta.)

T o g i r i x : Il champ arda — —

P r i t t u s a : Vo, mieu cher!

T o g i r i x : Eau füss resto gugent tar te . . . l'ultim mumaint.

P r i t t u s a : Eau nun avaro temma.

T o g i r i x : Na.

P r i t t u s a : Vo. Tieu lö ais utrò.

(As volva d'ün' otra vart.)

T o g i r i x (cun pass ferm a dretta.)

(La cotschnezz' augmainta. Ün oda trumbettas romaunas. Ün infaut cumainz' a crider.)

G a n n i c a : Tascha! — Scha'ls Romauns t'udissan, schi crajessan els cha tü hegiast temma!

(L'infaut as quieta.)

N i t i o g e n n a (cumainz' a chanter, e las otras duonnas seguan, l'accumpagnand da bass):

I'l mer d'la saira

gescha ün' isla,

Avalun.

Pass dad ova maina vi,

pass da nüvlas maina vi,

tar la spuond' dal tschêl.

Avalun . . . Avalun.

Dals morts o isla,
isla d'las ormas,
Avalun — —

(Il chaunt tschessa. Sustgnieu da duos guerriers, cumpera a schnestra Divico, greivamaing ferieu.)

Divico (cun fadia): Pür chantè... duonnas!

Gannica: Vus essas ferieu, signur...!

Divico: Que sun eau bain... Gannica.

(Als guerriers):

Cò... tal bös-ch... Cullas arains... cunter il trunch... schi... uschè... Uschè poss eau tschanter...

(El guard' intuorn.)

Perche... essas uschè taciturnas... vus duonnas...? Sun eau il prüm, cha... vzais hoz... a murir...? Que... nun ais üna granda chosa... nu vela la paina... da garder no... e s'imprenda... be da se... cur cha... l'ura vain.

Prittusa: Tas plejas perdan saung, bap...

Divico: Que stuaregia... bain esser... uschè, Prittusa... Hest tü... a Togirix...?

Prittusa: Schi, bap. El cumbatta.... sch'el.... ais aunch' — —

Divico: Uschea vo que bain — mieu mat... Be nu... lascher luoch... Be na — —

(Sieu cho s'inclina d'üna vart.)

Gannica: El moura...

Divico (culla pü granda fadia): Vus chantettas, duonnas... la chanzun... dad Avalun... Perche... nu chantais... pü...?

Prittusa (bisbigliand): Chaunta — Nitiogenna, chaunta!

Nitiogenna (Intuna, e darcho las duonnas l'accumpagnan):

Dals morts, o isla,
isla d'las ormas,
Avalun.

Chatta minchün lo sieu tet,
da fadia pos' e led
illa lungia not.

Avalun... Avalun.

(Il chaunt dvainta pü ferm):

Pinè las barchas, splajè las velas!

Avalun.

Taidla corn chi tuna cler!

Svelt a bord, cumpagn mi', cher,

sü per l'ultim ir!

Avalun... Avalun.

(La rossur dal fö cuvra uossa tuot il tschêl. Il fracasch da la battaglia s'approssma. Ün oda singuls clams.)

Divico (evr' ils ögls):... Que sun... ils Romauns. Che... claman els?

Prittusa: Els claman «Victoria!» — «Victoria!»

Divico: ...Tü hest... tuottüna gieu radschun... Cesar. — Ah — eau am saint... uschè liger... scu sch'ünqualchün... am purtess... las stailas... vezzast tü... las stailas...?

Prittusa: Schi — bap...

Divico: Las stailas... vegnan gio... Ellas sun uschè grandas... las stailas... Tuot il tschêl... plain stailas... vezzast... Prittusa...?

Prittusa: Schi — bap...

Divico: Che cler... cha tuot dvainta... e fras-ch... E tuot las stailas... chauntan...

Prittusa (scuttand): Nitiogenna...!

Las duonnas chauntan:

Cun nossas armas, nossas binderas,

Avalun.

Illa dretta launtsch' e sped'

vers la fossa tuot l'armed'...

Guida, tegn' il cuors

Avalun... Avalun.

Divico: Guida... tegn' il cuors...

(El croud' inavaunt.)

Prittusa: Bap... Bap!

(Ella s'inclina sur il corp crudo in se.)

El nu respira pü... Tuot ais passo...

(Ün vent liger porta no nūvlas da füm. Ün od' uossa fich distintamaing la canera dal cumbat. Ün corn elvetic brügia e tschessa subitaunamaing. Üna trumbetta romauna strasuna.)

P r i t t u s a (anguschageda): Uschè nu po'l rester giaschanto. — G ü d a ' m , N i t i o g e n n a !

(Las duonnas drizzan sü il corp da D i v i c o , in möd cha sas arains tuochan darcho il trunch dal ruver.)

N i t i o g e n n a : Inua ais sa speda?

G a n n i c a : Cò.

Ü n a d u o n n a : La chaplina.

N i t i o g e n n a : Il s-chüd.

(Nitiogenna squitsch' il pugnè da la speda aint il maun dal mort, chi dvainta fraid. P r i t t u s a metta la chaplina sün sieu sain e pozz' il s-chüd a sa speda schnestra. Ils duos guerriers sortan da la sumbriva dal bös-ch ed as postan als flaunchs da Divico.)

P r i t t u s a : Uossa po el naviger ad Avalun ...

(Tuot suot vusch cumainza

N i t i o g e n n a darcho a chanter):

Cun nossas armas, nossas binderas,
Avalun.

Illa dretta launtsch' e —

G a n n i c a : Mirè! — Els vegnan!

D u o n n a s e d i n f a u n t s (saglian in peis e guardan, stramantos, a dretta.)

Ils Romauns! Ils Romauns!

(E già ais ella cò, la furia. Ün battibuogl d'umauns chi cum battan, sbregian, mouran; ün trabügl chi stira cun el a duonnas ed infaunts; ün spalantöz nocturn indiavolo chi passa scu ün sömmi sgrisclus ...)

Als peis da Divico, tal quèl staun aunch' adüna, scu petrifichedas, las guardgias da mort, cumpera la fatscha consternada da P r i t t u s a illa clarited da las flammes.)

P r i t t u s a : Fö... Tuot intuorn fö... Ad haun impizzo il tschêl... uossa, tuot chi stu arder... la terra e'l tschêl... Il fögliam vi da la bos-cha ais già pass... Quant bod ais gnieu l'utuon, quaist an! El gnit sur not, Nitiogenna... Nu m'odast, Nitiogenna...? — Ah, els sun partieus, partieus tuots...

(Ella palpigna intuorn ella.)

L'erva ais bletscha — scu sch'avess pluvieu u ch'ün rosedì... Schi — tuot bagnada ais l'erva e cotschna... Rosedì cotschen... vezzast, Nitiogenna...? — Ah, ella nu respuonda! — A m'haun

lascheda suletta ... Tuots sun els ieus, u cha dorman ... Dapertuot geschan els e dorman ...

(A schnestra cumpera il centur M a m i l i u s cun ün pêr legiunaris.)

M a m i l i u s : Inua ch'ün zappa, saung e belas ...

Ü n l e g i u n a r i : Ü n di dÛr, centur. Ed üna trista not!

M a m i l i u s : Ma üna victoria. — Gni, camarads!

Ü n l e g i u n a r i : Fè atenziun!

M a m i l i u s : Inua?

I l l e g i u n a r i : Cò as schmuainta ünqualchosa!

Ü n o t e r : Cò sun auncha duos ...!

P r i t t u s a : Quiets ... Ste salda ...! Els dorman ...

(Ils R o m a u n s retrocedan.)

M a m i l i u s (cun vusch suorda): Que ais il grand hom vegl ... l'hom chi ho discuors cun Cesar.

P r i t t u s a : Divico ...

M a m i l i u s : Che disch 'la?

Ü n l e g i u n a r i : Ella disch cha quaist saja Divico.

M a m i l i u s : Schi — que ais l'hom chi ho discurrieu cun Cesar.

(El s'approssma):

Uej, vus duos!

(Ils Elvets nun as schmuaintan. M a m i l i u s tuocha alura ad ün cul piz da sa speda):

Nu sest tÛ discuorrer? — Est mÛt?

(L'Elvet nun as schmuainta.)

Vus essas praschuners ... No cullas armas!

(Ils Elvets nun as schmuaintan.)

P r i t t u s a (scu in as sdasdand d'ün sömme):

Che voust, Romaun?

M a m i l i u s : M'avais inclet?

I l s E l v e t s (restan immobils.)

M a m i l i u s (melsgÛr): Els sun propi suords e mÛts ...

P r i t t u s a : Els nu sun mÛts. Els faun la guardgia da mort.

M a m i l i u s : Guardgia da mort? — Alura stöglian els vaglier per bgers, morts and sun dapÛ cu vifs ...

P r i t t u s a : Uschè ais que, Romaun.

M a m i l i u s : Ma a bun'ura chavarons nus fossas e sepulirons ils morts; alura nu sun els pü cò e nu bsögnan pü guardgias. Els nun haun neir uossa da bsögn da guardgias, siand cha nus respectains ils morts. Di que als guerriers! Els sun mieus praschuners. Els haun da render las armas. — Di'ls que, giuvna duonna!

P r i t t u s a (nu taidla que ch'el disch. Cun astaint guard' ella a dretta, ed uossa clam 'la trembland: T o g i r i x !

M a m i l i u s (ho seguito si' ögl): Diavel e mez!

(Ils Romauns as mettan in pusiziun d'attach.)

L a v u s c h d'ün legiunari: Piglia quaista!

L a v u s c h da T o g i r i x : Challa pü bain!

L a v u s c h dal legiunari: E quaista!

T o g i r i x (ria. Turmanto da duos legiunaris a la vouta, cumpera'l sülla scena e vezza cò ils nouvs adversaris. Il cumbat tschessa.)

M a m i l i u s : Renda't!

T o g i r i x : Na.

M a m i l i u s : Tü cumbattast per ünguotta. — Renda't!

T o g i r i x : Na.

M a m i l i u s : Per l'ultima vouta —

T o g i r i x : Spargna tieus plets! Na.

P r i t t u s a : T o g i r i x . . .

T o g i r i x : Prittusa! — Bap!

(I'l mumaint cha T o g i r i x volv' il cho, M a m i l i u s al batta our d'maun l'arma.

M a m i l i u s : Arrestè'l!

(Ils legiunaris as büttan sün T o g i r i x e'l lian, adonta da sa resistenza inasprida.)

T o g i r i x : Lascha'm! — E tü — lascha'm! — Na lier! — Eau as rouv. Cupè'm! — Per amur da voss' onur. Cupè'm! — Perche nu'm laschast mieu dret, centur?! — Nu l'he eau merito — taunt cu'ls oters, centur?! — A'm fer praschuner . . . Perche . . . ? — Batta, centur . . . batta . . . !

M a m i l i u s : Essas pronts?

Ü n legiunari: Pronts, centur.

M a m i l i u s : Alura tar quaists! — Rendè las armas!

L a s g u a r d g i a s da mort (restan immoblas).

M a m i l i u s : Eau as cumand da render las armas!

P r i t t u s a : Els nun at obediron.

M a m i l i u s : Eau poss als sfurzer!

P r i t t u s a : Schi —, tū poust als mazzer.

T o g i r i x : Mazzè'm...

M a m i l i u s : Mazzer... mazzer! — Vus tuots discurris da la mort, scu scha que nu dess pü oter cu la mort!

T o g i r i x : Per nus nu do que pü oter. — Nus avains pers la patria... e la battaglia e la liberted... tuot. Nus essans ün pövel mort...

L a v u s c h d a C e s a r ! Afatta brich, Elvets!

(C e s a r , accumpagno da L a b i e n u s , vain tres il center.)

M a m i l i u s : Il general... (tais): Centur M a m i l i u s —

C e s a r : Da la settevla. Eau sè. — Chi ais quel hom?

M a m i l i u s : Tieu nom. — Tü dessast dir tieu nom al signur general!

T o g i r i x : Mazzè'm...

Ü n l e g i u n a r i : El ais figl da Divico. Eau d'he udieu cur ch'el l'ho clamo «bap».

C e s a r : Il figl da Divico? — Ils Dieus ans vöglian hoz propi bain, Labienus! Nus essans profuondamaing in lur dbit. — Tü hest ün maun furtüno, centur. Eau at distinguaro.

M a m i l i u s : Schi, signur general.

C e s a r : Schliè'l! — Tü est liber, Elvet.

T o g i r i x : Liber... A che scopo?! Eau vögl murir.

C e s a r : Tü vivarost. La vita cuntinua — eir ziev' üna battaglia persa.

T o g i r i x : Na per nus. Na per me.

C e s a r : Uschè at pera que hoz, cha tü est staungel e desparo. La dulur ho indebleiu tieus ögls. Tü nu vezzast l'avegnir. Ma eir quaista not passa e l'avegnir s'alvainta scu la damaun.

T o g i r i x : Per sclevs nu do que avegnir.

C e s a r : Na. E noschs sclevs velan poch. — Cu's soula dir, Labienus: Buns sudos...?

L a b i e n u s : Buns sudos — noschs servituors.

C e s a r : Güst.

(El piglia las suas our dal maun d'ün legiunari, cun las quelas Togirix eira lio, las paisa culla schnestra):

Umauns ch'ün po be tegner in als liand vi da nus cun tretschas, nun ans nüzzagian ünguotta. — Vos pövel ais battieu. Vos stedi ho existieu. Ma eau nu vögl cha dvaintas sclevs.

(El bütta davent las cordas.)

Amihs ans dessas esser ed agüdaunts. Per via d'ün' incumbenza chi vain incunter a vos pü profuond ed intim giavüschi impla tuot vos esser e chi as lia dapü cu il ferm liam. E quist saro vos avegnir. Eau vögl cha l'Elvezia dvainta ün pegn da pêsch e vos pövel il guardiaun da la pêsch. Vus turnaros in vos pajais abandono e reconstruiros las citeds e vschinaunchas ch'avais ars, ed abitaros scu aunz traunter Rodan e Rain e restaros allò per assaimper. Vus saros guerriers e protegiaros ils cunfins scu pü bod e saros cuntadins e pas-cheders e misterauns scu aunz.

Ed uossa, Elvet?

Togirix: Tü giovast cun nossa misiergia...

Cesar: Tü't sbagliast. Eau nu sun ün giuverder, ne cun chosas ne cun sentimaints. Nu tschercher ün sen fos davous mieus plets uschè clers! Eau as tramet a chesa —

Togirix: A chesa...? — Tü ans voust propi—?!

Cesar: Uschè d'he dit.

Togirix: Alura füsst tü il pü buntadaivel dals umauns...

Cesar: Tü't sbagliast già darcho. Na bunted, amur u ödi nu determineschan mi' agir, bgeranzi radschun. Eau as tramet a chesa, già ch'eau bsögn l'Elvezia, e siand ch'üngün nun am garantescha l'Elvezia megl cu vus.

Togirix: Eau t'incleg... Tü fest da nus ün instrumaint da ta politica.

Eau fatsch da vus üna bastiun da la pêsch.

Togirix: Tributaris da Roma.

Cesar: Ais que taunt difficil d'esser famagl sün si' egen er? — L'Elvezia ho pers si' independenza e voss cunfins sun eir ils cunfins da Roma. Ma'l pajais, nu resta el be l'istess vossa patria e be la vossa ch'üngün nu po as rapir — scha vus nu la traurais asvessa.

Togirix: Nus l'avains persa...

Cesar: Per la guadagner taunt pü bain, per vus e voss infaunts. Ün bain mez pers e perque doblamaing prezios. Patria nun ais regal. Ella voul esser acquirida tres combat, mincha di,

ura per ura, adüna danövmaing. Que cha la patria at regala, stust tü 'la render. Il pajais appartegna be a quel, chi appartegna eir al pajais. Nu schmanchè que üna seguonda vouta, Elvets!

(El as volva e sparescha, svelt scu ch'el eira arrivo.)

L a b i e n u s : Reintrè, centur!

(El segua a Cesar.)

M a m i l i u s : A Sieus uördens. — Inavaunt, camarads!

(Ils legiunaris partan a dretta.)

(La cotschnezza vi dal tschêl ais dvanteda sblecha. L'aurora s'annunzcha.)

P r i t t u s a (as plazzand sper T o g i r i x) : Uossa est tü tuottüna turno, Togirix...!

T o g i r i x : Eau füss pü gugent tals oters...

P r i t t u s a : Ed est l'istess turno!

T o g i r i x (volva il cho vers ella e vezza sa tschera feliza) : Tü t'allegrast cha vivains, adonta — —

P r i t t u s a : Schi, adonta da tuot. — Sest tü, eau craj, cha que stu der eir da quels chi tuornan. Da quels chi cumainzan danövmaing. Che dvantess uschigliö la patria? Che dvantess uschigliö il pajais ch'ad amains? Il tschêl as sclarescha. Il di nun ais pü luntan. Bod spunta il sulagl sur las muntagnas. — Nus vza-rons darcho las muntagnas e'ls gods da la patria... La preda verda e la champagna... il flüm e'l lej e... tuot, tuot!

T o g i r i x : Cu cha tü t'allegrast...!

P r i t t u s a : Tü ans fabricharost üna chesa sün üna collina u sülla spuonda d'üna val d'inua ch'ün vezza dalöntschr our sül pajais. E davaunt chesa stu as stender ün er cun furmaint mellan cha tü semnarost asvessa aint ils suolchs e racogliarost tü. E cur ch'and mangiains il paun, schi la patria saro darcho interamaing nossa.

T o g i r i x : Darcho interamaing nossa...

P r i t t u s a : Vezzas tü l'er, Togirix...?

T o g i r i x : Schi... schi!

P r i t t u s a : Ed eir la chesa...?

T o g i r i x : Eir la chesa... Prittusa.

P r i t t u s a : Alura vulainsa 'ns metter in viedi!

T o g i r i x : Vers chesa?!

P r i t t u s a : Schi — vers chesa, vers l'Elvezia!

(Els as preparan d'ir insembel.

In vzand a Divico mort, esitescha lur pè ün mumaint — alura marchan els inavaunt decisamaing, aint illa glüsch dal nouv di. Intaunt cha las guardgias da mort as sgoban sur la bela per l'uzer, crouda la tenda.)

— FIN —